

בס"ד. שיחה* יום ד' פ' בשלח, יו"ד שבט, ה'תשכ"ט.

בלתי מוגה

א. ישנו הכלל (שבו השתמש בעל ההילולא כמ"פ, ובפרט בנוגע להתוועדויות) "פותחין בדבר מלכות"¹.

וב"דבר מלכות" גופא יש כמה פרטים ודרגות:

"דבר מלכות" — יכול להיות אפילו הענין ד"אמר מלכא עקר טורא"², אע"פ שלכאורה אין בזה ענין של חכמה והבנה והשגה, ועאכו"כ שאין בזה אמיתית ענין החכמה, שזוהי התורה, חכמתו ורצונו של הקב"ה — שהרי הענין ד"אמר מלכא עקר טורא" נאמר בגמרא לאו דוקא בנוגע למלכי בית דוד, אלא אם רק יש עליו תואר "מלך", אזי יש אצלו הענין שכאשר "אמר מלכא" — דבר מלכות — הנה אפילו אם ישנו הר גבוה ("טורא"), אזי "עקר טורא".

ועאכו"כ כאשר מדובר אודות מלך אמיתי — "מאן מלכי רבנן"³, ובנוגע ל"רבנן" גופא (שכל אחד מהם נקרא בשם מלך) — חד בדרא, נשיא הדור, שמזה מובן, שהוא בבחי' "מלך המלכים".

ובזה גופא — הרי "אפילו שיחת חולין של תלמידי חכמים צריכה לימוד"⁴, והיינו, שאפילו שיחת חולין שלהם, הנה אצל המקבלים והתלמידים שלהם הרי זה נעשה ענין של תורה שצריך לימוד (שהרי "לימוד" שייך בענין של תורה), ועאכו"כ כשמדובר אודות ענין של תורה כפשוטו, ובפרט ענין של תורה הקשור עם יום זה.

ובנדו"ד — הרי זה המאמר שבעל ההילולא הוציא לאור ללמוד ביו"ד שבט⁵ — באותו יו"ד שבט שבו הי' יום ההילולא שלו, שזהו מאמר-תורה שמאחד פנימיות התורה עם נגלה דתורה, שהרי במאמר זה ישנם כמה ענינים של נגלה דתורה, וכמה ענינים של פנימיות התורה, וכולם באים במאמר אחד.

(3) ראה גיטין סב, סע"א. זח"ג רנג, ב (ברע"מ).

(4) סוכה כא, ב. וש"נ.

(5) ד"ה באתי לגני תש"י (סה"מ תש"י ע' 111 ואילך).

(* תוכן שיחות א-ג (עד המאמר) — הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקו"ש ח"ו ע' 81 ואילך (בשילוב שיחת ש"פ בשלח שנה זו).

(1) ראה סה"ש תש"ח ע' 224. וש"נ.

(2) ראה ב"ב ג, ב.

וע"פ מ"ש רבינו הזקן באגרות-קודש שלו⁶ בענין יום הילולא של צדיקים, ש"כל עמל האדם שעמלה נפשו בחייו" עולה למעלה, ונמשך למטה באופן של גילוי — הרי מובן, שבמאמר זה יכולים למצוא את נקודת ה"עמל שעמלה נפשו" בחיים חיותו בעלמא דין.

וע"פ הכלל בנגלה דתורה (ומזה מובן שכן הוא גם בפנימיות התורה)⁷ בנוגע לענינים שיש להם המשך, שנקודת ופנימיות ועיקר הענין בא לידי ביטוי בתחלת הענין ובסיום וחיתום הענין⁸ — הרי מובן שבתחלת המאמר ובסוף המאמר רואים את הענינים שבהם "עמלה נפשו" במשך חיים חיותו בעלמא דין.

וכיון שמדובר אודות מאמר של נשיא, שענינו הוא כמו הנשיא הראשון, עליו נאמר⁹ "ומשה הי' רועה", היינו, שכל ענינו מתחילתו הוא לרעות את בני צאן מרעיתו¹⁰, וכן הוא אצל "רועה נאמן" שבכל דור ודור — הרי מובן, שנוסף על כל הענינים והפירושים שישנם במאמר בכל האופנים של פרד"ס התורה, ושבעים פנים לתורה¹¹, יש בזה ענין שנוגע לצאן מרעיתו, להאיר דרכם בחיים, שידעו מה צריכים לעשות בנוגע להמעשה בפועל שלהם — בהתאם לדבר משנה¹²: "המעשה הוא העיקר", ובפרט כפי שהדגיש בעל ההילולא כמ"פ שהעיקר בכל ענין הוא ה"בכ"ן¹³, ההוראה למעשה בפועל — כדי שילכו לבטח דרכם בנוגע לעבודתם, עבודת הבורא, אשר, "אני נבראתי לשמש את קוניי"¹⁴.

ב. תחילת המאמר הוא בפסוק¹⁵ "באתי לגני", ומביא פירוש חכמינו ז"ל¹⁶, "לגן אין כתיב כאן אלא לגני, לגנוני, למקום שהי' עיקרי בתחלה, דעיקר שכינה בתחתונים היתה".

ובהקדמה — שאע"פ שבמדרש זה הובא ענין זה בתור דעה יחידה, מצינו במפרשים¹⁷ שמקשרים זאת עם הפלוגתא של רב עם רבי שמעון בן יוחאי בהנוגע לבנין המשכן:

על הפסוק¹⁸ "ויהי ביום גו'" — איתא בבמדב"ר¹⁹: "רב אמר, דבר שלא הי' משנברא העולם עד עכשיו נעשה באותו היום, שמשנברא

6) תניא אגה"ק סז"ך וכ"ח.	13) ראה שיחת יו"ד שבט תשכ"ו סמ"ט
7) ראה גם תור"מ חנ"ד ע' 212. וש"נ.	(תור"מ חמ"ו ע' 66). וש"נ.
8) ראה גם תור"מ ח"נ ע' 238. וש"נ.	14) משנה וברייתא קידושין בסופה.
9) שמות ג, א. וראה שמור"ר פ"ב, ב"ד.	15) שה"ש ה, א.
10) ראה שמור"ר פ"ב, ב"ד.	16) שהש"ר רפ"ה. וראה ב"ר פי"ט, ז.
11) במדב"ר פי"ג, טז. ובכ"מ.	17) יפ"ת ב"ר שם.
12) אבות פ"א מי"ז.	18) נשא ז, א.
	19) פי"ב, ו.

העולם ועד אותה שעה לא שרתה שכינה בתחתונים, אלא משהוקם המשכן ואילך (שהרי במשכן נאמר²⁰ "ושכנתי בתוכם"), לכך נאמר ויהי, דבר חדוש הוא. רשב"י אמר, דבר שהי', ופסק, וחזור לכמות שהי', שכן אתה מוצא מתחלת ברייתו של עולם שרתה השכינה בתחתונים .. וכיון שנסתלקה השכינה בעת שחטא אדם, שוב לא ירדה עד שהוקם המשכן, לפיכך כתיב ויהי, דבר שהי', ופסק ימים הרבה, וחזור לכמות שהי'."

ונמצא, שמ"ש במדרש שמביא כ"ק מו"ח אדמו"ר בהתחלת המאמר (כאמור לעיל בנוגע לכמה ענינים בתומ"צ, וגם בנוגע להלכה בפועל, שבתחילת הענין מתבטא נקודת ועיקר הענין), "באתי לגני .. למקום שהי' עיקרי בתחלה, דעיקר שכינה בתחתונים היתה" — הרי זה לפי דעת רשב"י, ש"מתחלת ברייתו של עולם שרתה השכינה בתחתונים".

ג. וענין זה מהוה הוראה בהנוגע לפועל — ובהקדמה:

על בני"י נאמר²¹ "אתם המעט מכל העמים". — כך הי' אפילו בזמן שביהמ"ק הי' קיים, ועאכו"כ משחרב ביהמ"ק, שאז נעשה אלקות בהעלם שלא בערך לגבי המעמד ומצב בזמן שביהמ"ק הי' קיים, וממילא, גם הענין ד"אתם המעט מכל העמים" נוגע יותר מאשר בזמן שביהמ"ק הי' קיים.

ועד כדי כך, שמצד זה ש"אין אנו יכולים .. להשתחוות כו"²², הנה אפילו אצל "אתם המעט מכל העמים", נעשית גם עבודת ה' באופן שלא מאיר אצלם אלקות בגילוי, כמו בזמן שביהמ"ק הי' קיים.

וכמובן גם מהמבואר בארוכה במאמר²³ ש"עיקר גילוי אלקות הי' בבית המקדש, דכתיב²⁰ ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", ומזה מובן, שמשחרב בית המקדש ("דאיקרי משכן"), כדברי הגמרא במסכת שבועות²⁴), אזי ענין זה אינו בגילוי, ונשאר רק בהעלם וברוחניות הדברים; וכיון שהעבודה דתומ"צ צריכה ומוכרחת לבוא במעשה בפועל, הרי זה נעשה קשה יותר אפילו אצל ה"מעט".

ולדוגמא — בנוגע לעבודה שצריך להתייגע עם עצמו:

כאשר יגיע לדרגת "חכם", אזי יהי' ניכר (לא רק "בחכמתו ובעויותיו", אלא) גם "במעשיו במאכלו ובמשקו .. ובמשאו ובמתנו", בכל פרטי חיי האדם (כמ"ש הרמב"ם בהלכות דעות²⁵);

(23) בתחלתו (סה"מ שם).

(24) טז, ב. וש"נ.

(25) רפ"ה.

(20) תרומה כה, ח.

(21) ואתחנן ז, ז.

(22) נוסח תפלת מוסף דיו"ט.

אבל אצל "עמא דבר" — והרי "התורה על הרוב תדבר" ²⁶ — אין זה באופן האמור; הוא אמנם משתוקק שתהי' הנהגתו כמו הנהגת החכם, אבל לאו כל מוחא סביל דא, לא כל אחד אחד אוחז בדרגא זו.

וגם מי שעבודתו היא בשלימות, הנה בנוגע לכמות הזמן, הרי רוב היום הולך על אכילה ושתי' ושינה וכו' — ענינים כאלו שיש צורך בעבודה גדולה לפעול שיהיו באופן ש"בכל דרכיך דעהו" ²⁷, ועכ"פ באופן ש"כל מעשיך יהיו לשם שמים" ²⁸.

ועוד זאת, שגם כאשר מדובר אודות קיום המצוות, שעל זה אמרו ²⁹ "גדול תלמוד שמביא לידי מעשה" — הרי זה צריך להעשות בעניני העולם, עולם הזה, שנקרא "עולם הקליפות", לפי ש"הרשעים גוברים בו" (כמובא בתניא ³⁰ מעץ חיים ³¹), ועד כדי כך, שלפני שנגשים לעולם ליטול דבר-מה וליהנות ממנו, צריך לברך ³², ולולי זאת, הנה לא זו בלבד שאינו נהנה מזה, אלא אדרבה — זהו דבר המזיק!

וא"כ נשאלת השאלה:

לאחרי כל אלה — איך יתכן לדרוש מכל אחד מישראל, ש"חייב לומר בשבילי נברא העולם" ³³, וכפי שבעל ההילולא מוסיף ביאור בזה ³⁴, "דעולם הוא מלשון העלם" ³⁵, דכל או"א חייב לומר דהעלם .. נברא בשבילי, בכדי לבררו ולזכרו", היינו, כדי שיהודי יבטל את ההעלם וההסתר, ויראה שהעולם הוא מעשי ידי הקב"ה — הרי זו עבודה גדולה שלא בערך לגמרי, כיון שצריך לעסוק עם מטה מטה ביותר, גשמיות וחומריות העולם, וזאת, בה בשעה שאצלו גופא האלקות הוא בהעלם והסתר, שהרי מדובר אודות זמן הגלות, ובחוץ לארץ,

ואפילו בארץ ישראל עצמה הרי זה גם בבחי' "חוץ לארץ" לגבי המעמד ומצב שבו היתה ארץ ישראל בזמן שביהמ"ק הי' קיים — שלכן יש כמה מצוות התלויות בארץ, שבזמן שביהמ"ק הי' קיים היו מן התורה, ועכשיו הם רק מדרבנן, או שאינן קיימות כלל, ובפרט ענין הקרבנות וענין ביהמ"ק, כמבואר במאמר שזוהי תכלית הכוונה ד"ושכנתי בתוכם", לבטל את ההעלם וההסתר ולעשות לו ית' דירה בתחתונים.

(31) שמ"ב ספ"ד.

(26) ראה מו"נ ח"ג פל"ד.

(32) ראה ברכות לה, סע"א ואילך.

(27) משלי ג, ו.

(33) סנהדרין לו, סע"א (במשנה).

(28) אבות פ"ב מ"ב. וראה לקו"ש ח"י ע'.

(34) שם פ"ד (סה"מ שם ע' 116).

104. וש"נ.

(35) ראה לקו"ש חל"ד ע' 112 הערה 63.

(29) קידושין מ, ב. וש"נ.

וש"נ.

(30) פ"ו. פכ"ד.

וא"כ, איך יכולים לתבוע זאת מיהודי, ולא רק מיחידי סגולה, אלא כלשון הגמרא³³ "כל אחד ואחד חייב לומר כו", היינו, שזהו ענין ששייך לכל אחד מישראל, ובלשון של חיוב — הרי "אין"³⁶ הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו"?!

ד. ועל זה בא במאמר (ומיד בתחילתו) התירוץ — שנותן כח לעבודת האדם:

אין זה באופן שהמצב ש"הרשעים גוברים בו" הוא דבר הכרחי בעולם, וההעלם וההסתר על אלקות הוא הכרח ח"ו אפילו מצד הבריאה, וכן המצב ד"אתם המעט מכל העמים" הוא מוכרח מצד הבריאה — אלא אדרבה: מצד הבריאה — הנה "עיקר שכינה בתחתונים היתה"!

מיד כשנברא העולם, עוד לפני שאדה"ר התחיל בעבודתו — נקרא כבר העולם בשם "גני", "גנוני", לפי שעיקר שכינה בתחתונים היתה. והגע עצמך:

ככל שתגדל מעלת גילוי השכינה בעולמות הרוחניים, כולל ג"ע התחתון וג"ע העליון, ועד לעולם האצילות (שנקרא בלשון הקבלה בשם "עולם האחדות"³⁷, וכמבואר הטעם בזה, כיון שהוא אחד עם אלקות) ועולמות האין-סוף — אומר רבינו הזקן³⁸ שאין זה תכלית הבריאה, כיון שלא שם הוא "עיקר שכינה"; עולם האצילות הוא רק "ממוצע" שעל ידו יומשך "עיקר שכינה בתחתונים", בעולם הזה.

ונמצא, שהעולם מצד עצמו הוא תכלית הטוב, ולא עוד אלא שהוא יותר טוב ועיקר לגבי כל העולמות שלפנ"ז ועד לעולמות הא"ס, כיון ש"עיקר שכינה בתחתונים היתה".

אלא שלאח"ז הי' ענין החטאים שסילקו את השכינה מלמטה למעלה.

וגם בענין זה מבהיר בהמאמר, שהשינוי דסילוק השכינה שנעשה ע"י החטאים אינו נשאר קיים, אלא זהו "שינוי החוזר לברייתו" שע"פ דין אינו שינוי³⁹ — שהרי מיד כשנסתיימו שבעת הענינים שסילקו את השכינה מלמטה למעלה, "עמדו שבעה צדיקים והורידו את השכינה למטה", החל מאברהם יצחק ויעקב, "עד כי משה שהוא השביעי, וכל

סב. וש"נ.

(36) ע"ז ג, סע"א.

(38) ראה תניא רפ"ו.

(37) ראה זח"ג פג, א. עבוה"ק ח"א פ"ב.

(39) ב"ק צג, ב. צו, אי"ב.

וראה גם סה"מ תרנ"ט (בהוצאה החדשה) ע'

השביעין חביבין", הקים את המשכן, ועי"ז "חזר לכמות שהי" (כדברי רשב"י), שחזר להיות "עיקר שכינה בתחתונים".

וכיון שהעולם מצד עצמו הוא תכלית הטוב, ואדרבה, "עיקר שכינה בתחתונים היתה", דוקא בעוה"ז התחתון שאין תחתון למטה הימנו, ואפילו השינוי שנעשה לאח"ז, שנסתלקה השכינה, הי' שינוי שחזר אח"כ לברייתו, ולכן הנה גם בעת השינוי לא הי' זה ענין של קביעות — הרי מובן שבכחו של כל אחד מישראל לומר "בשבילי נברא העולם", ולומר זאת כפי שאומרת התורה, שיש לה שליטה על המציאות⁴⁰, והיינו, שיומשך הדבר בפועל, שיהי' ניכר בכל העולם כולו שנברא בשביל יהודי — שהוא כמו אדה"ר (שהרי "לפיכך נברא אדם יחידי", "להראותך שמאדם א' נברא מילואו של עולם"⁴¹), שהי' יציר כפיו של הקב"ה⁴² — כדי שיבטל את ההעלם וההסתר שבעולם [שאין זה קשה כ"כ, כיון שאינו אלא שינוי החזר לברייתו, שינוי עובר], ועד שיפעל בו הענין ד"ושכנתי בתוכם", ומתוך שמחה וטוב לכב.

ה. וזוהי הוראה כללית:

כאשר בעל ההילולא תובע מכל אחד שלא להסתפק בעבודת עצמו, ובעבודת עצמו גופא לא להסתפק בחלק של העבודה, אלא להגיע עד לתכליתה ושלימותה, החל מאל"ף-בי"ת ועד לרזין דרזין דאורייתא, ועד"ז בנוגע לקיום המצוות, עד לאופן של מהדרין ו"מהדרין מן המהדרין"; ועד"ז גם בנוגע לעבודה עם הזולת, לא להסתפק עם ה"זולת" שבו, אלא לפעול גם עם הזולת שנמצא בעירו ובסביבתו ובמדינתו, ועד לפעולה בכל העולם — זועקת השאלה: היתכן?! איך יכולים לדרוש דבר כזה?!

והמענה על זה — בהמאמר:

אין זה באופן שאתם צריכים לפעול "דבר חידוש";

זה אמנם נחשב כאילו פעלו חידוש דבר, אבל באמת, הבריאה עצמה תסייע לכם לפעול שתגיע למעמד ומצב שהיתה בתחילה, ש"עיקר שכינה בתחתונים היתה".

ובדוגמת מ"ש הרמב"ם⁴³ להטעים הפס"ד שכאשר עכו"ם כופה יהודי לעשות דבר שחייב לעשותו עד שאמר "רוצה אני", הרי זה נחשב

(40) ראה ירושלמי כתובות פ"א ה"ב. (42) ראה ב"ר פכ"ד, ה. קה"ר פ"ג, יא וש"נ. (ב).
 (41) הלי גירושין ספ"ב.
 (42) ראה ירושלמי כתובות פ"א ה"ב. (43) הלי גירושין ספ"ב.

"לרצונו" — שלאמיתו של דבר "רוצה הוא (מצד עצמו) לעשות כל המצוות", אלא "יצרו הוא שתקפו", "וכיון שהוכה עד שתשש יצרו", הרי זה "לרצונו", כפי שהמצב הוא מצד היהודי עצמו.

וזהו תוכן הדברים בהמאמר בתחילתו — שאלה הם הדברים בנוגע לכללות העולם כולו, שהעולם מצד עצמו נקרא "גני", "גנוני", לפי שבו נמצאת "עיקר שכינה", אלא שלאח"ז הי' מצב שהיצה"ר אנסו, החל מהחטא הראשון, שהי' שורש על החטאים שלאח"ז, וממילא, יש בכחו של יהודי — כיון ש"את העולם נתן בלבם"⁴⁴, בלבו של כל אחד ואחד — להסיר ולבטל את האונס של היצה"ר בעולם, שזהו ההעלם וההסתר שבעולם, ולפעול שהעולם יחזור למעמדו ומצבו כפי שהי' בתחילת בריאתו, ש"עיקר שכינה בתחתונים היתה".

ועי"ז מקיים את הציווי ש"כל אחד ואחד חייב לומר כו", ובאופן שהאמירה נמשכת ובאה בעשי' בפועל — שעושה דירה לו ית' בתחתונים.

* * *

ו. האמור לעיל הוא נקודה מתחילת המאמר, שמהווה כלל גדול בעבודת האדם לבוראו, שמעניק עידוד ותוספת כח שיוכל לגשת לעבודתו.

וכפי שרואים במוחש, שכאשר אדם מתחיל ענין בהיותו בטוח שיצליח בו, הרי זה נעשה ברוב זריזות ושמחה; משא"כ כאשר ניגש לענין באופן שרואה רק את הקושי שבדבר, ורואה את הענינים שיצטרך להתגבר עליהם, ואינו בטוח אם יצליח בעבודתו הקשה הזו — אזי נעשית העבודה שלא בזריזות ובשמחה כ"כ, וממילא גם שלא בהצלחה כ"כ.

וכידוע המשל בזה — גם מבעל ההילולא⁴⁵ — מאופן היציאה למלחמה,

— ובהקדים, שכל ענין הוא באופן ש"מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא"⁴⁶, כך, שע"י המשל מ"מלכותא דארעא" יכולים לראות את הענין כפי שהוא ב"מלכותא דרקיעא", ב"מלאכת שמים", עבודת

46) ברכות נח, א.

44) קהלת ג, יא.

45) ראה סה"ש תש"ט ס"ע 323. וש"נ.

האדם לבוראו, שכללותה היא המלחמה בין היצ"ט ליצה"ר, באופן ש"כשזה קם זה נופל"⁴⁷, והאדם צריך לצאת למלחמה ולנצח — שהסדר בזה, שכאשר הצבא יוצא למלחמה, אזי הולכים מתוך "מֵאָרֶשׁ" (שיר-לכת) של נצחון.

ולכאורה אינו מובן⁴⁸: ישנו כלל — שנאמר בתנ"ך⁴⁸ — "אל יתהלל חוגר כמפתח", ובפרט שבמלחמה ע"ד הרגיל יש תמיד ענינים של היזק, רח"ל, וא"כ, למה נקבע ענין שלכאורה הוא היפך השכל — שכאשר ה"חייל", איש הצבא, יוצא מביתו ורק מתחיל בהכנה למלחמה, אזי מלמדים אותו לילך כבר עם "מֵאָרֶשׁ" של נצחון!?

ומבאר בעל ההילולא, שזהו חלק מהכנת איש הצבא לנצחון במלחמה, שכבר ביציאתו למלחמה צריך להיות בטוח שבודאי ינצח, ולא רק סתם נצחון, אלא נצחון שיבוא לידי ביטוי בגלוי בשיר של שמחה, שזה מורה על גודל מעלת הנצחון (שהרי בנצחונות גופא יש כמה דרגות), שזוהי דרגא נעלית בנצחון, עד שמביאה לידי שיר של נצחון. והיינו, שכדי לנצח במלחמה, צריך לעמוד בתנועה כזו שהוא בטוח בכך שיכול כבר עכשיו לשיר שיר של נצחון, כאילו הדבר מונח בכיסו, ועי"ז פועל את הנצחון.

ז. וכמדובר כמ"פ⁴⁹ שכל ענין משתקף גם בנוגע לענינים של הלכה, ועד להלכה לפועל:

בין ההכנות למלחמה — שנזכרו בחומש — נאמר⁴⁹ "אל ירך לבבכם וגו'", ומביא רש"י (מדברי הגמרא במסכת סוטה⁵⁰) שענין זה נאמר ביחס לכל ה"רעש" ("דער גאַנצער שטורעם") של הצד שכנגד, ש"מגיפין בתריסיהם וכו'" (ככל פרטי הענינים שנימנו שם), ואעפ"כ, "אל ירך לבבכם גו'".

ואין זה באופן של עקשנות בעלמא, אלא יש על זה גם הסברה בשכל (שאפילו השכל מסכים לכך, ואדרבה, השכל מסביר לרגש שבלב שאין נתינת מקום למצב של "ירך לבבכם" וכל הפרטים שבזה) — "כי הוי' אלקיכם ההולך עמכם גו' להושיע אתכם"⁵¹, ועי"ז נפעל נצחון גמור. ואימתי נאמר הציווי "אל ירך לבבכם", וההודעה ש"הוי' אלקיכם

(49) מלכים-א כ, יא.

(50) פ' שופטים כ, ג.

(51) מב, א-ב.

(52) שופטים שם, ד.

(47) פרש"י תולדות כה, כג. וראה תניא

פי"ג.

(48) ראה גם תו"מ חמ"ח ע' 426 הערה

.42

ההולך עמכם גו' להושיע אתכם", ככל הפרטים שבזה — מיד בתחילה, עוד לפני שמגיעים לשדה הקרב, אל המלחמה עצמה. וכמדובר לעיל בנוגע לשיר נצחון — שזמנו הוא כאשר עומדים להתכונן למלחמה.

ח. זוהי גם כללות הנקודה שבתחילת המאמר — שהנשיא מורה לאנשי דורו הוראה בעבודת הבורא, שהיא המלחמה עם הצד שכנגד: צריכים לידע, שזהו דבר ברור, ש"עיקר שכינה בתחתונים היתה", ואילו השינוי שנעשה בזה אינו אלא מצד החטא, שנפעל כתוצאה מזה ש"יצר לב האדם רע מנעוריו"⁵², וגם ענין זה הובהר כבר מתחילה — ע"ז שבא אברהם והתחיל להוריד את השכינה מלמעלה למטה, עד שבא משה והורידה לארץ, באופן ש"באתי לגני לגנוני, למקום שהי' עיקרי בתחילה".

והרי ענינו של "משה" הוא "עד הים האחרון"⁵³ — "עד היום האחרון" (כפי שמביא רש"י מספרי), והיינו, שעד היום האחרון ישנה ראיית משה ("משה רבינו"ס קוק"), ע"י הנשיא שבכל דור ודור, עד לבעל ההילולא, שפועלת גם ב"יום האחרון" שיהי' הענין ד"ראה החילותי תת לפניך גו"⁵⁴.

וענין זה נמשך אצל כל אחד מישראל בנוגע לעבודה בפועל — שיוצא למלחמה בבטחון גמור, ועד שיכול לשיר שיר של נצחון, כיון שדבר ברור אצלו שינצח וימלא שליחותו בעולם, לעשות מכל העולם דירה לו ית'.

ט. אך יש כאן נקודה נוספת שדורשת הבהרה — שבאה בסיום המאמר:

יכולה להיות אצל יהודי תנועה — שאין לו מה למהר ולהזדרז ולעשות את הדבר היום! אולי יכול להמתין; גם מחר יש יום, ומחרתיים יש עוד יום, וכך יש לו עוד הרבה ימים — עד שבעים שנה, שמונים שנה, "והיו ימיו מאה ועשרים שנה"⁵⁵ — שהקב"ה יעניק לו, וא"כ, למה עליו להתייגע היום לתקן את העולם כולו; בינתיים יעסוק מתוך מנוחה בשאר ענינים, ורק כאשר יסיים כל המוטל עליו, אזי יעסוק בתפקידו לעשות מהעולם דירה לו ית'.

(55) דברים ב, לא.

(56) בראשית ו, ג.

(53) נח ח, כא.

(54) ברכה לד, ב.

ולפלא — שאחד התנאים לביאת משיח הוא ענין הזריזות (כדברי הגמרא בסוף מסכת סוטה וגם במסכת עבודה זרה⁵⁶), ומבואר הדבר במפרשים (במסילת ישרים⁵⁷ ובכ"מ) בכמה אופנים, אבל לאחרי כל ההסברות, נכלל ב"זריזות" גם פשטות הענין, שדבר שיכול לעשות היום, לא ידחה למחר, ודבר שיכול לעשותו עכשיו, לא ידחה אפילו לשעה, ולכאורה, ע"פ דין, אין לחשוש שדחי' לשעה קלה תבטל ח"ו את הענין כולו, ובפרט שיש ליהודי מדת הבטחון (שהיא אחת המדות שנדרשות מיהודי) שהקב"ה יעניק לו אורך ימים ושנים טובות, וא"כ, מדוע ממהרים ורודפים אותו לפעול מיד, לנסוע מיד ולהביא דבר ה' בסביבתו ובעירו ובמדינתו ובכל העולם כולו?! — הוא מסכים לקבל על עצמו את השליחות, אבל יש לו זמן, מחר ומחרתיים, ו"יש⁵⁸ מחר לאחר זמן"!

י. וכאן רואים איך שכל ענין בתורה הוא באופן ש"התורה היא נצחית" (כהכלל המובא בתניא⁵⁹), וגם באופן ש"אין מקרא יוצא מידי פשוטו"⁶⁰,

וממילא, כשישנו סיפור בתורה, הרי הכוונה בזה היא כפשוטו, וזהו מאורע שאירע לפני אלפי שנים עם איש פלוני במקום פלוני ובזמן פלוני, וביחד עם זה, הרי זה ענין נצחי, שהרי התורה היא נצחית,

וכדאיתא בזהר⁶¹ שהענין ד"תורה" לשון הוראה הוא לא רק בנוגע לעניני הלכות שבתורה, אלא גם בנוגע לסיפורים שבתורה [ועד שהאומר שהתורה היא ספר סיפורים, אזי ענשו וכו' וכו'], ולכן מצינו כמה הלכות שלמדים מסיפורים שבתורה, אע"פ שלא נאמרו בלשון של ציווי, כשאר הלכות שבתורה.

ועד"ז רואים גם במאמר זה⁶² — שמסיים: "מי הוא היודע עתו וזמנו, וכדאיתא במדרש כו'".

והרי זה דבר פלא — ומסתמא חשבו כולם על זה ("אלע האָבן זיך געכאַפט אויף דעם")⁶³:

מאמר זה יצא לאור יום אחד לפני יו"ד שבת. — המשך המאמר ניתן ללמדו ב"ג שבת, אבל סיום המאמר שניתן ללמדו ביו"ד שבת הוא

(62) ח"ג קנב, א.

(63) ספ"ה (סה"מ שם ע' 118).

(64) ראה גם שיחת יו"ד שבת תשכ"ה

ס"ב (תו"מ חמ"ב ע' 156). וש"נ.

(57) כ. ב. וש"נ.

(58) פ"ו ואילך.

(59) מכילתא ופרש"י בא יג, יד.

(60) רפי"ז.

(61) שבת סג, א. וש"נ.

— בדברי המדרש "מי הוא היודע עתו וזמנו", ולכן אין לדחות לאחר זמן. בענין זה הוצרך להיות סיום הלימוד ביו"ד שבת!...

— הן אמת שביום ההסתלקות שלו עולה הצדיק למעלה מעלה, אבל אעפ"כ, בנוגע לעשי' בעולם, כמו קיום מצוות בפועל, הרי לא שייך שענין זה ייעשה באותו אופן כפי שנעשה בחיים חיותו בעלמא דין; בשביל זה יש צורך בענין ד"זרעו בחיים", שאז "הוא בחיים"⁶⁴, וכמדובר פעם בארוכה⁶⁵ הפירוש בזה, שכאשר "זרעו בחיים", הרי זה פועל ענין החיים ("דאָס מאַכט לעבעדיק") אצל ה"אב", כך, ש"יעקב אבינו לא מת"⁶⁵; אבל בשביל זה יש צורך ב"זרעו".

ובכן: מדובר אודות ענין שהי' קשור עם איש מסויים, אם כי איש כללי, במקום פלוני ובזמן פלוני; וביחד עם זה, ישנו גם הענין ש"התורה היא נצחית", שזוהי הוראה לכל אחד ואחד — שאין לדחות ענין למחר, מחר לאחר זמן או מחר כפשוטו, שכן, "מי הוא היודע עתו וזמנו"!

בודאי ישנו הבטחון — שיקויים בפועל — בנוגע לאריכות ימים ושנים טובות, אבל, בשעה שלאחרי', תהי' לו עבודה אחרת, ואז יצטרך למלא את שליחותו של הקב"ה — בתור נשמה בגוף — בענין אחר.

וע"ד שמצינו שבנוגע לתלמוד תורה לא שייך ענין של תשלומין, והיינו, שכאשר לומד תורה בשעה זו, אינו יכול להשלים מה שהחסיר לפנ"ז, שהרי חייב ללמוד תורה מצד שעה זו עצמה⁶⁶.

ועד"ז בנדו"ד: כיון ש"ימים יוצרו ולא אחד בהם"⁶⁷, ו"כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא דבר אחד לבטלה"⁶⁸, הרי מובן, שמספר הימים שנותנים ליהודי הם לפי הצורך במילוי שליחותו, ואם אינו מנצל יום מסויים למילוי שליחותו, הרי גם אם ירצה להשלים זאת למחרת, יתכן שבגלל זה יחסר בקיום השליחות של יום המחר.

וזהו "מי הוא היודע עתו וזמנו" — שהרי אינו יודע מה תהי' שליחותו מחר; יתכן שהשליחות של מחר תהי' באופן שלא תוכל להעשות ביחד עם השליחות של היום שלפניו. ונמצא, שהוא יכול להמשיך לחיות עד מאה ועשרים שנה, ואעפ"כ, בגלל שלא ניצל יום מסויים או שעה מסויימת, יתכן שיחסר כל הענין.

68 תהלים קלט, טז. וראה לקו"ש חט"ז

65 תענית ה, ב.

66 ראה שיחת יו"ד שבת תשכ"ו ס"ה ע' 273. וש"נ.

69 שבת עז, ב.

ואילך (תו"מ חמ"ו ע' 23 ואילך). וש"נ.

67 ראה גם תו"מ חל"ג ע' 299. וש"נ.

ועד שענין זה מתבטא גם בהלכה בפועל — ש"מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה"⁶⁹, והיינו, שאע"פ שלכאורה יוכל לקיימה גם לאחר זמן, מ"מ, ישנו ציווי בתורה: "אל תחמיצנה", אלא יש לקיימה תיכף ומיד כשבאה לידו.

יא. וזוהי נקודה עיקרית שני', מסיום המאמר, שגם היא מהוה הוראה כללית ופנימית לכללות עבודת כל אחד ואחת מבני ישראל, ובפרט לההולכים באורחותיו נצח סלה ועד (כהלשון באגה"ק⁷⁰) — שבשעה שמגיע לידו ענין מסויים, אין לדחותו.

וב' הוראות אלו ביחד, כוללים את כל עבודת האדם:

יש לגשת לכללות העבודה מתוך בטחון וודאות שבודאי יצליח למלא את השליחות לעשות לו ית' דירה בתחתונים (מתוך נצחון גדול במלחמה), ולהתחיל מיד את עבודתו במרץ וזריזות הכי גדולה (כסיום המאמר).

ועד שיקויים מ"ש בפרשתנו בנוגע לציאה מהגלות הראשון: "ובני ישראל יוצאים ביד רמה"⁷¹, ו"כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות"⁷² — ע"י מעשינו ועבודתנו במשך זמן הגלות, ובפרט בעקבתא דמשיחא, ברגעי הגלות האחרונים — נצא "ביד רמה", "בנערינו ובזקנינו גו' בבנינו ובבנותינו"⁷³, ו"שמחת עולם על ראשם"⁷⁴.

* * *

יב. בהמשך להמדובר לעיל אודות מעלת העבודה דוקא בחיים חייתו בעלמא דין, הרי מובן, שזהו גם הדיוק במאמר רו"ל "יעקב אבינו לא מת" — שאין הכוונה בנוגע לנשמה,

— דמאי קמ"ל, ומהו החידוש שבדבר בנוגע ליעקב דוקא, בה בשעה שענין נצחיות הנשמה הוא לא רק אצל יעקב. וגם, בנוגע לנשמה, הרי מלכתחילה לא שייכת הקושיא "וכי בכדי .. חנטו חנטייא כו"⁶⁵, שאין זה שייך לנשמה כלל —

ועכצ"ל, שמדובר אודות החלק של יעקב שבו יכולה להיות הקס"ד "וכי בכדי .. חנטו חנטייא כו" — שגם חלק זה "לא מת", שכן, עי"ז ש"זרעו בחיים", אזי "אף הוא בחיים".

73) מיכה ז, טו.

70) ראה מכילתא ופרש"י בא יב, יז.

74) בא יו"ד, ט.

71) שבערה 6 (קמו, א).

75) ישעי' לה, יו"ד. נא, יא.

72) בשלח יד, ח.

וזוהי ההדגשה — שמילוי השליחות נעשית דוקא ע"י נשמה בגוף, ובכל עניני הגוף.

וכתורת הבעש"ט⁷⁵ על הפסוק⁷⁶ "עזוב תעזוב עמו" — שדוקא עם הגוף ועניני הגוף יש לפעול את הענין שבשבילו שלח הקב"ה את הנשמה כאן למטה; לא ע"י סיגופים ותעניות, אלא ע"י העבודה עם הגוף ועניניו. וכמדובר לעיל⁷⁷, שכאשר רבינו הזקן הוציא לאור את אגרת התשובה, הנה מיד בתחילתה⁷⁸ שולל את ענין ריבוי התעניות, ש"כל זה באדם חזק ובריא שאין ריבוי הצומות מזיק לו כלל לבריאות גופו. . כי אפילו בדורות הראשונים. . לא היו מתענין בכה"ג אלא הבריאים דמצו לצעורי נפשייהו", משא"כ "בדורותינו אלה", מוצאים כמה ענינים שבהם אפשר להחליף את התעניות של תשובה (משא"כ תעניות כמו ד' הצומות וכיו"ב, כמובן ופשוט).

ובזה מודגש האופן שבו נעשית עיקר העבודה — החל מהבעש"ט, ובפרט לאחרי שנתגלה הענין דהפצת המעיינות חוצה ע"י רבינו הזקן, ורבותינו נשיאינו ממלאי מקומם, עד נשיא דורנו בעל ההילולא — דוקא עם עניני הגוף, וכמו בענין נתינת הצדקה (שעל ידה מחליפים את ענין התענית, כמבואר בארוכה באגרת התשובה⁷⁹), שבשביל זה צריך שיהי' לו מהיכן לתת צדקה, וצריך שיהי' לו גוף בריא, וכל עניני הגוף בשלימות.

וזוהו גם תוכן ה"תורה" ששייכת ליו"ד שבת ב"היום יום" [שגם זה הי' למראה עיני בעל ההילולא, שאישר תורת כל יום ביומו], אודות האכילה בשביל התפלה ("עסען צוליב דאווונען")⁷⁹,

וכהסיום בזה, שיש לעשות זאת בשמחה, והיינו, לא רק בלית-ברירה, דכיון שצריך להיות חיבור הנשמה בגוף, רוחניות בגשמיות [ובלשון מפרשי הטור או"ח עד לרמ"א⁸⁰ — שזהו הכח של "המפליא לעשות" שמקשר רוחניות בגשמיות ונשמה בגוף], אין לו ברירה ("נעבעך"), ומוכרח לאכול, אלא יש לעשות זאת בשמחה,

כך, שהתפלה קשורה עם האכילה, והאכילה קשורה עם התפלה.

(79) פ"ג.

(76) ראה כש"ט בהוספות סכ"א. וש"נ

(80) ראה גם שיחת יו"ד שבת תשי"ט

(נעתק ב"היום יום" כח שבט).

סכ"ד ואילך (ת"מ חכ"ה ע' 36 ואילך).

(77) משפטים כג, ה.

וש"נ.

(78) ראה שיחת יום ב' דחה"ס ס"ט ואילך

(81) ס"ו ס"א.

(ת"מ חנ"ד ע' 113 ואילך). וש"נ.

וגם ענין זה בא עד להלכה בפועל — כפי שפוסק הרמב"ם בספרו "יד החזקה" בהלכות דעות⁸¹: "היות הגוף בריא ושלם מדרכי השם הוא"; ואח"כ נמשך הענין בהבנה והשגה והסברה, ולכל אחד ואחד — בתורת הבעש"ט עה"פ⁷⁷ "כי תראה חמור גוי עזוב תעזוב עמו", ועד להתורה דיו"ד שבט בענין האכילה בשביל התפלה, ובשמחה.

ג. אמנם, בענין זה יש קושיא ע"פ נגלה⁸²:

מיוסד על האמור לעיל (ס"ד) ש"שינוי החוזר לברייתו לא שמי' שינוי" (ככל פרטי הדינים שבזה במסכת בבא קמא³⁹) — הנה כאשר ישנו יום הילולא, שבו מודגש הענין ד"עפר אתה ואל עפר תשוב"⁸³, נשאלת השאלה: מה שייך ענין זה למציאות הגוף?

בשלמא בנוגע לנשמה — הרי היא "חלק אלקה ממעל ממש"⁸⁴, וגם לאחרי שנעשה השינוי שירדה למטה ונתלכשה בגוף, הרי זה שינוי ש"חוזר לברייתו" — כמ"ש⁸⁵ "והרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה", כולל גם ע"י עבודת התשובה אצל נשמה בגוף לאריכות ימים ושנים טובות (כמבואר בארוכה בלקו"ת פ' האזינו⁸⁶);

אבל בנוגע לגוף — הרי לכאורה הדין הוא להיפך: הגוף מצד עצמו — "עפר אתה", דומם, וכמ"ש⁸⁷ "גלמי ראו עיניך" [ועליו נאמר⁸⁷ "אחור (וקדם) צרתי", "אחור למעשה בראשית"⁸⁸, דקאי על הגוף, שהרי הנשמה קדמה למעשה בראשית, כמארז⁸⁹ "במי נמלך בנשמותיהן של צדיקים"], ואילו השינוי שנעשה גוף חי, הרי זה שינוי החוזר לברייתו — ביום ההילולא, כאשר "אל עפר תשוב"!

ואיך יתאים הדבר עם תורת הבעש"ט שעבודת האדם צריכה להיות דוקא עם הגוף ועניניו — כל צרכי הגוף (ובאופן שמוציאים מהגלות כסף וזהב כפשוטו, "כספם וזהבם אתם"⁹⁰, ועד לאופן ש"לא תשאר פרסה"⁹¹),

— וכמבואר גם בארוכה בהמשך המאמר⁹², בענין "קרשים

(82) רפ"ד.

(83) בהבא לקמן — ראה גם שיחת

מוצש"ק פ' בשלח, י"א שבט תשכ"א סי"ב ואילך (תו"מ ח"ל ע' 58 ואילך). וש"נ.

(84) בראשית ג, יט.

(85) תניא רפ"ב.

(86) קהלת יב, ז.

(87) עא, ג ואילך.

(88) תהלים קלט, ה.

(89) ברכות סא, א. וש"נ.

(90) ב"ר פ"ח, ז. ורות רבה פ"ב, ג.

(91) ישעי' ס, ט.

(92) בא יו"ד, כו.

(93) פ"ו ואילך (סה"מ תשי" ע' 119

ואילך).

למשכן⁹³, ש"קִרְשׁ" אותיות "שקר", והיינו, שדוקא מה"שקר" של העולם עושים "קִרְשִׁים למשכן" —

וע"פ תורת הבעש"ט, צריך הדבר להיות באופן שבשעת מעשה הרי זה דבר נצחי, וכדברי רבינו הזקן בתניא⁹⁴: "יחוד זה למעלה הוא נצחי לעולם ועד" — שבזה נכללת גם ה"יד המחלקת צדקה" שבשעת מעשה נעשית "מרכבה"⁹⁵, וכו' וכו'. וכאמור לעיל בפירוש מארז"ל "יעקב אבינו לא מת", שהכוונה בזה היא על הגוף ש"חנטו חנטיא".

בשלמא בנוגע לקרשי המשכן ולמשכן בכללותו, אמרו חז"ל⁹⁶ ש"משה .. לא שלטו שונאיהם במעשיהם", ונשאר בקיומם, והיינו, שהמשכן לא נחרב ח"ו, אלא רק נגנז, ונשאר קיים, ויתגלה לעתיד לבוא; אבל כשמדובר אודות כל אחד מישראל, ואומרים לו שצריך לעבוד וליקח גם את הגוף כו' — הרי זה לכאורה להיפך, דכיון ש"עפר אתה ואל עפר תשוב", הרי גם השינוי שבינתיים (בשעה שהגוף קיים) אינו שינוי אמיתי. ואף שלאח"ז יקום הגוף בתחיית המתים — הרי אז תהי' בריאה חדשה; ואילו כל מה שהי' בין הענין ד"עפר אתה" להענין ד"אל עפר תשוב", הרי זה לכאורה שינוי שאינו אמיתי.

יד. אך עפ"ז מתורץ דבר פלא במדרש:

איתא במדרש⁹⁷ — והובא גם בתוס' במסכת ב"ק⁹⁸ בנוגע למאן "דלא כרע במודים" ש"שדרו .. נעשה נחש"⁹⁹, שאז "אינו חי לעתיד לבוא" (ומזה מובן עד כמה נוגע וחשוב הדבר) — שמ"ש "עפר אתה ואל עפר תשוב", אינו חל על העצם הקטנה שבשדרה של אדם שנקראת בשם "לוז", שנשארת בקיומה. וגם מה שמצינו בגמרא במסכת שבת¹⁰⁰ שאפילו צדיקים שבים לעפרם "שעה אחת קודם תחיית המתים" — אין זה שייך ל"עצם לוז" שנשארת בקיומה.

ולכאורה: למה היתה כזאת?

הן אמת שישנה ההסברה בזה, שזהו לפי שהעצם לוז לא נהנה מפרי עץ הדעת¹⁰¹ (ולכן הרי זה קשור עם הסעודה של מוצאי-שבת וכו')¹⁰²

(94) תרומה כו, טו. ויקהל לו, כ.	(100) שם, סע"א.
(95) ספכ"ה.	(101) קנב, סע"ב.
(96) שם פכ"ג.	(102) אלי' רבה או"ח סימן ש אות ג.
(97) סוטה ט, סע"א.	(103) ראה שיחת מוצש"ק פ' בשלח הנ"ל
(98) ב"ר פכ"ח, ג. ויק"ר פי"ח, א.	סי"ב (תו"מ שם). וש"נ.
(99) טז, ב (ד"ה והוא).	

— אבל הא גופא צריך ביאור: מהו הצורך בכך שלמרות שכל הגוף נהנה כו', מוכרח להשאר לכל-הפחות עצם קטן שאינו נהנה, ועצם זה הוא חזק וקשה כ"כ שאפילו פטיש אינו יכול לשברו ולפררו, אלא נשאר בקימו!?

אך הענין הוא — שבזה תלוי קיום הגוף וכל עניניו, והיינו, שהשינוי שחל בין הזמן ד"עפר אתה" לזמן ד"אל עפר תשוב", שאז למד תורה וקיים מצוות, אינו "שינוי החוזר לברייתו" ח"ו;

כאשר חלק מהגוף נשאר קיים בשלימותו, הנה אע"פ שזהו רק עצם קטן, הרי גם עצם קטן זה נעשה מה"עפר אתה", וכיון שנשאר בקימו, הרי זה מורה וקובע שכל השינוי של מציאות הגוף הוא שינוי קיים, כי, גם לאחרי ש"אל עפר תשוב", נשאר ה"עצם לוז" בקיומו, ועל ידו נפעל ענין של קביעות בכל הגוף כולו, שכל הגוף נשאר קיים.

וזהו הטעם שעיקר השכר יהי' לנשמה בגוף דוקא (כדעת הרמב"ן¹⁰³ בפלוגתא שלו עם הרמב"ם¹⁰⁴, כמובא בלקו"ת¹⁰⁵) — בגוף זה שעל ידו הי' מעשה המצוות בחיים חייתו בעלמא דין.

טו. ומזה מובן גם בנוגע ליום ההילולא, שאע"פ שקשור לכאורה עם הענין ד"אל עפר תשוב" (אם מיד, או שעה אחת קודם תחיית המתים), הרי גם אז ישנו הענין ד"עצם לוז" שממשיך את הקביעות בכל הגוף ובכל עניניו.

ולכן, הרי זה פועל גם בנוגע ל"זרעו בחיים" — שעבודתם היא באופן ד"עזוב תעזוב עמו", עם הגוף וכל עניניו.

וממילא, בבוא הגאולה האמיתית והשלימה — אזי לוקחים עמהם את כל הענינים, "כספם וזהבם אתם", "לא תשאר פרסה", כולל גם "ביזת הים" (שנזכרה בפרשת השבוע¹⁰⁶) שהיתה גדולה מ"ביזת מצרים"¹⁰⁷, ולאח"ז גם ה"ביזה" שתהי' לעתיד לבוא (כדרשת רז"ל¹⁰⁸ על הפסוק¹⁰⁹ "וילקט יוסף" אודות ה"ג' מטמוניות" שא' מהן תגלה רק לעת"ל), ומובן שתהי' גדולה יותר אפילו מביזת מצרים ואפילו מביזת הים.

(107) ראה בהנסמן בהערה הבאה.
 (108) פרש"י בשלח טו, כב, ממכילתא בא יב, לו. ועוד.
 (109) פסחים קיט, א. וש"נ.
 (110) ויגש מז, יד.

(104) בשער הגמול בסופו (בהוצאת שאוועל ע' שט).
 (105) הלי' תשובה פ"ח ה"א-ב. פיהמ"ש לנסנהדרין פ' חלק (ד"ה ועתה אחל).
 (106) צו טו, ג. דרושי ש"ש סה, סע"ד.

ו"אין מקרא — וענין — יוצא מידי פשוטו"⁶¹, שיומשך בגלוי למטה מעשרה טפחים, כאשר "בני ישראל יוצאים ביד רמה", בגאולה האמיתית והשלימה בעגלא דידין, ע"י משיח צדקנו.

* * *

טז. צוה לנגן ואמר מאמר ד"ה באתי לגני אחותי כלה (הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א).

* * *

יז. דובר לעיל (ס"ד) בנוגע להמבואר בהתחלת המאמר דיו"ד שבט, שהעולם נברא באופן ש"עיקר שכינה" היתה דוקא "בתחתונים", — שלא כדעת הטועים שהעולם מצד עצמו אינו טוב, וממילא צריך לברוח מהעולם וכו' (ובענין זה מודגש גם החילוק בין דת ישראל בכלל לגבי כמה דתות) —

אלא שלאח"ז נעשה שינוי מצד ענין החטאים — כיון ש"יצרו תקפו" (בלשון הרמב"ם⁴³) — החל מהחטא הראשון, שהי' השורש לכל החטאים שלאח"ז, שאז נעשה השינוי ד"יצר לב האדם רע מנעוריו"⁵³, אבל זהו "שינוי החוזר לברייתו", שהרי ישנה ההבטחה ש"את רוח הטומאה אעביר מן הארץ"¹¹⁰.

ובמכ"ש וק"ו מזה שלעתיד לבוא נאמר¹¹¹ "וגר זאב עם כבש": ובהקדים — שאע"פ שהרמב"ם כותב בהל' מלכים¹¹² בנוגע למ"ש "וגר זאב עם כבש", ש"כל כיוצא באלו הדברים בענין המשיח הם משלים", הרי מבואר בזהר¹¹³ — וכן היא הכרעת תורת החסידות¹¹⁴ — שענין זה יהי' גם בפועל, והיינו, שבודאי צודק הרמב"ם בהנוגע להנמשל, אבל נוסף לזה יהי' ענין זה גם כפשוטו, כפי שהוא במשל. ובכללות — דברי הרמב"ם הנ"ל הם בהתאם לשיטתו בנוגע לתכלית השכר בהל' תשובה¹⁰⁵,

— ומה גם שהענינים שנתבארו בסיום הלכות מלכים (אשר "הכל הולך אחר החיתום"¹¹⁵, כנ"ל ס"א) בנוגע לאופן ביאת משיח והגאולה

---

111) זכרי' יג, ב.	רש"י.
112) ישעי' יא, ו.	115) ראה תו"מ סה"מ ניסן ע' קפח הערה
113) פי"ב ה"א.	6. רש"י.
114) ראה גם תו"מ חנ"ג ס"ע 303 ואילך.	116) ברכות יב, א.

השלימה, נתבארו גם בהלכות תשובה, באופן שמשלימים זה את זה, שהרי "דברי תורה עניים במקומם ועשירים במקום אחר"¹¹⁶ —

ש"הטובה הצפונה לצדיקים היא חיי העולם הבא .. (ש) אין בו גוף וגוי' אלא נפשות הצדיקים בלבד בלא גוף" (ואילו השכר שיהי' לנשמות בגופים אינו שלימות השכר, והוא רק מצב עובר) — כי, מאחר שתכלית השלימות דלעת"ל אינה קשורה עם הגוף, הרי מובן, שגם בנוגע לגוף הזאב כפשוטו לא יתכן שיהי' הענין ד"לא ירעו ולא ישחיתו"¹¹⁷ ("וגר זאב עם כבש" כפשוטו), ועכצ"ל, שהכוונה היא להנמשל; אצל האדם — בנוגע לנשמה, ואצל הזאב — בנוגע לשרש ומקור הזאב למעלה, או כפי שהרמב"ם מפרש בפשטות — בנוגע לאומות העולם.

אבל יש גם פוסקים שחולקים על הרמב"ם, כמו הרמב"ן (ובכמה ענינים פוסקים גם בנגלה כהרמב"ן וסייעתא דילי', בניגוד לדעת הרמב"ם, וכידוע הכלל של הבית-יוסף¹¹⁸, שישנם "שלושת עמודי ההוראה .. במקום ששנים מהם מסכימים לדעה אחת נפסוק הלכה כמותם וכו'"), וכיון שהרמב"ן¹⁰⁴ חולק על הרמב"ם וס"ל שתכלית שלימות השכר היא לנשמות בגופים, הרי מובן, שגם בפירוש "וגר זאב עם כבש" ס"ל שענין זה יהי' כפשוטו בנוגע לגופו של הזאב כו', כיון שזהו ענין של "לשיטתי"⁴⁸.

ובנוגע לעניננו — הרי זה כ"ש וק"ו: ומה בנוגע לבעלי-חיים, הנה אע"פ שישאר מבנה גופו וכל עניניו של הזאב, מ"מ, "לא ירעו ולא ישחיתו", ואדרבה, "וגר זאב עם כבש", וכהמשך הכתוב¹¹⁹: "יחדיו", היינו, שילכו בשלימות ובלב אחד — עאכו"כ שכן הוא בנוגע לעניני גוף האדם.

ולכן, הנה אע"פ ש"יצר לב האדם רע מנעוריו" — הרי זה ענין שנעשה ע"י החטא הראשון, שהי' השורש לחטאים הבאים לאחרי; וכיון ש"את רוח הטומאה אעביר מן הארץ", וע"פ פסק הרמב"ן (שנתקבל בחסידות¹⁰⁶ וקבלה) שתכלית שלימות השכר הוא לנשמה בגוף, הפירוש ד"רוח הטומאה אעביר מן הארץ" הוא גם בנוגע לגוף — הרי השינוי שנעשה "יצר לב האדם רע מנעוריו" הוא "שינוי החוזר לברייתו", והיינו,

(119) בהקדמתו לפירושו לטור.
(120) ראה גם תו"מ ח"נ ע' 56 ואילך.
רש"י.

(121) שם יא, יז.

(117) ברייתא דל"ב מדות טו. וראה ירושלמי ר"ה פ"ג סה"ה. תוד"ה אלא — כריתות יד, סע"א.

(118) ישעי' יא, ט. סה, כה.

שיחזור להיות כפי שהי' מקודם, ש"עיקר שכינה בתחתונים היתה", שזהו עיקר ושלימות השכר.

יח. וכיון ש"התורה היא נצחית" — הרי זה לא רק במעמד הר סיני ולעת"ל, אלא גם בימי הגלות:

כאשר יהודי יוצא עכשיו למלחמה של נפשו האלקית עם נפשו הבהמית, כמארוז¹²⁰ "זה וזה שופטן", ועד"ז כשצריך לברר את חלקו בעולם, מבלי להתפעל מה אומרים הגויים שמסביבו, ובלשון הכתוב¹²¹: "כי כל העמים ילכו איש בשם אלקיו ואנחנו נלך בשם ה' אלקינו" — אזי ישנו הנצחון באופן שפועלים להיות "עיקר שכינה בתחתונים".

והיינו, שיהודי מבטל בחלקו בעולם את הענין של "רוח הטומאה" וכו' — אם באופן של אתהפכא, או עכ"פ באופן של אתכפיא, שזוהי עבודת הבינונים ש"אחרי" כל אדם ימשוך¹²², והיינו, שזהו ענין ששייך לכל אחד, שביכלתו לפעול בנוגע לכל עניונו, שבשעת מעשה יהי' זה ענין של קדושה.

ולכן חייבו רז"ל¹²³ — כפי שמביא רבינו הזקן בתניא¹²⁴ — "לקום ולעמוד מפני כל עוסק במצוה", ולא דוקא אם הוא מ"ראשיכם", אלא אפילו אם הוא מ"חוטב עציך" ו"שואב מימך"¹²⁵, כי, "יד המחלקת צדקה", בשעת מעשה היא "מרכבה" לענין הצדקה למעלה⁹⁶.

יט. ומדברי המדרש גופא יודעים גם את דרך העבודה:

לאחרי שבעת החטאים שעל ידם נשתנתה גשמיות העולם ונעשית חומרית, ועד שנעשה "עולם הקליפות", ש"הרשעים גוברים בו" (כמבואר בתניא³⁰) — ממשוך במדרש¹⁶, ש"בא אברהם" והתחיל לבטל את ההעלם וההסתר שנעשה בעולם ע"י החטא, ולהמשיך את השכינה מלמעלה למטה.

ולאחרי כל הביאורים שבזה בפשט רמז ודרוש בתורה — ישנו ה"בכץ" בנוגע לפועל:

ענינו של אברהם הוא — כדברי הגמרא¹²⁶, "תפלות אבות תקנום", ו"אברהם תיקן שחרית".

122) ברכות סא, ב. וראה תניא שבהערה
 הגהות והערות קצרות" לתניא שבהערה
 הבאה (ע' דש). וש"נ.
 123) מיכה ד, ה.
 124) תניא רפי"ד.
 125) ראה ביכורים פ"ג מ"ג. וראה "מ"מ",
 126) ר"פ נצבים.
 127) פמ"ו.
 128) ברכות כו, ב.

וההוראה מזה בעבודת כל יום ויום — כאמור ש"התורה היא נצחית" — שכאשר יהודי צריך להתחיל עבודתו בעולם, בהיותו בעולם כפי שהוא לאחרי שבעת החטאים, כך ש"יצר לב האדם רע מנעוריו" ו"הרשעים גוברים בעולם" וכו' וכו' — הנה הסדר בזה שלכל לראש צריך להיות ענינו של אברהם (שהתחיל להמשיך את השכינה מלמעלה למטה) — לעמוד להתפלל, "שתהא תפלתו סמוכה למטתו"¹²⁷.

ולכן אסור לעסוק בכל צרכי האדם קודם התפלה¹²⁸, והיינו, שגם כאשר העסק בצרכיו הוא באופן ש"משאו ומתנו באמונה"¹²⁹, ויתירה מזה, כדברי הרמב"ם²⁵ ש"החכם ניכר .. במאכלו ובמשקו .. ובמשאו ומתנו" — אין זה מספיק; כל זה יכול להיות רק לאחרי התפלה. אבל קודם התפלה — אסור לאכול, ועאכו"כ שלא יכול להיות הענין ד"הנהג בהן מנהג דרך ארץ"¹³⁰; הסדר הוא שלכל לראש צריך לילך ל"בית הכנסת", ואח"כ ל"בית המדרש"¹³¹, ולאחרי כן — "הנהג בהן מנהג דרך ארץ".

וכאשר מתחיל ביטול החטא ועון — ע"י התפלה, ענינו של אברהם — אזי מתחיל כבר גם ביטול הענין ד"יצר לב האדם גו", וגם ביטול וחלישות בעניני העולם בכלל.

ולכן, אע"פ שיש ג' אבות (שתיקנו ג' תפלות) — הנה כללות כולם הוא ענינו של אברהם.

וזהו גם המבואר בתניא¹³² בנוגע ל"אהבה מסותרת" שישנה בכל אחד מישראל, שהיא "ירושה לנו מאבותינו", אברהם אבינו — כדברי הגמרא¹³³ שענינו של אברהם הו"ע האהבה, שנאמר¹³⁴ "אברהם אוהבי", וענין זה הוריש אברהם לבניו, כמ"ש¹³⁵ "יצוה את בניו ואת ביתו אחריו" — ש"נכלל בה גם דחילו", והיינו, שבענינו של אברהם נכלל גם ענינו של יצחק, "אברהם הוליד את יצחק"¹³⁶, ועאכו"כ יעקב וכל הבאים אחריו, עד למושה ש"הוא השביעי".

ולכן הסדר הוא, שתחילת העבודה היא בעבודת אברהם — ענין התפלה, ולאח"ז באה ההליכה מ"בית הכנסת לבית המדרש" — שזהו

(129) ראה שם ה, ב ובפרש"י.

(134) רפי"ח.

(130) שם יד, א.

(135) סוטה לא, א.

(131) יומא פו, א. וראה שבת לא, סע"א.

(136) ישעי' מא, ח.

(132) ברכות לה, ב.

(137) וירא יח, יט.

(133) שם בסופה.

(138) ר"פ תולדות ובפרש"י.

ענינו של משה, ש"נקראת התורה על שמו"¹³⁷, כמ"ש¹³⁸ "זכרו תורת משה עבדי"; ועי"ז נמשכת השכינה מרקיע הראשון לארץ — שלכן יכול להיות לאח"ז הענין ד"הנהגה בהן מנהג דרך ארץ".

כ. ענין זה קשור גם עם הפתגם של בעל ההילולא¹³⁹ — שנקבע בשיעור ד"היום יום" של י"א שבט [והרי עומדים עתה בליל י"א שבט] — שסדר היום של יהודי מתחיל ב"מודה אני" (תיכף כשניעור משינתו), שאמירתו קודם נטילת ידים, אפילו בידים טמאות (שהרי "ידים עסקניות הן"¹⁴⁰), כי, כל הטומאות שבעולם אינן מטמאות את ה"מודה אני" של יהודי¹⁴¹.

והענין בזה:

נקודת ענין התפלה היא — הביטול ד"כעבדא קמי' מרי"¹⁴². וענין זה — באופן של נקודה — ישנו כבר באמירת "מודה אני לפניך", כי, אמיתית הענין ד"מודה" הוא — שמתבטל מלהיות מציאות בפני עצמו, וכל מציאותו אינה אלא רצון האדון.

אלא שענין זה צריך להיות נמשך אח"כ באכילתו ובשתייתו, ובכל עניני "דרך ארץ" שלו, ולכן יש צורך שמהענין ד"מודה אני" יומשך בכל הפרטים של ברכות השחר, ולאח"ז בענין התפלה בכל הפרטים שבזה; ובשביל זה יש כבר צורך בנטילת ידים וכו' וכו', ובפרט בענין הטלית ותפילין.

כא. זוהי ההוראה הכללית מדברי המדרש:

התחלת המאמר, ש"עיקר שכינה בתחתונים היתה" — שכאשר יוצאים לעבוד עם העולם, צריך לידע, שהעולם עצמו רוצה שיבררו אותו כו' (וכאמור לעיל שזהו רק ש"יצרו הוא שתקפו"),

והסדר בזה — ש"בא אברהם" והתחיל להמשיך את השכינה "מרקיע הז", ובזה נכללת גם ההמשכה עד למטה, כשם שאהבה המסותרת "נכלל בה גם דחילו", והיינו, שהתחלת העבודה היא בענין התפלה, ועי"ז נמשך אח"כ "מבית הכנסת לבית המדרש" וכו'.

ועי"ז נעשה הענין ד"ישכנו לעד עלי"¹⁴³ — שמשכינים (היינו

(139) ראה שבת פט, א. מכילתא בשלח

(140) ראה גם תו"מ חמ"ה ע' 268 הערה

.83

טו, א. שמו"ר פ"ל, ד. וש"נ.

(141) שם יו"ד, רע"א.

(142) מלאכי ג, כב.

(143) תהלים לו, כט.

(144) סה"ש תש"ג ע' 7.

(145) שבת יד, סע"א.

ממשיכים) למטה "יקרא דקוב"ה" ש"בכולהו עלמין" בשוה, שתהי' בעיקר "בתחתונים", כיון שע"י לימוד התורה שלו וקיום המצוות שלו עושה יהודי דירה לו ית' בכל הענינים הגשמיים,

ועד לאופן ש"ונגלה כבוד הוי' וראו כל בשר יחדיו כי פי הוי' דיבר"¹⁴⁴, כמבואר בזה, שכאשר יביטו על כל ענין שבבריאה, יראו בו בגלוי את מאמר ה' — "פי הוי'" — ש"דיבר" ופעל את ההתהוות שלו מאין ליש.

וכאמור לעיל (סוסי"ב) — שיש לעשות כל ענינים אלו בשמחה.

* * *

כב. בהמשך להמדובר לעיל (סי"ט) בנוגע להתחלת עבודת היום בענינו של אברהם — הרי זה קשור גם עם כללות העבודה בעולם:

בנוגע לאברהם נאמר ביחזקאל¹⁴⁵ "אחד הי' אברהם ויירש (זרעו) את הארץ". וכדברי הגמרא במסכת בבא בתרא¹⁴⁶: "ארץ ישראל מוחזקת היא" — החל מאברהם אבינו, עי"ז שאמר לו הקב"ה "קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה"¹⁴⁷, שמזה למדים¹⁴⁸ ש"הלך בה לארכה ולרחבה קנה מקום הילוכו". והיינו, שה"חזקה" שעשה אברהם ("אחד הי' אברהם") בארץ היתה כדי שיומשך אח"כ לבניו ולביתו אחריו — ש"יירש זרעו את הארץ".

וענין זה נמשך גם בנוגע להלכה לפועל (כמדובר כמ"פ¹⁴⁹) — כפי שמצינו בדברי הגאונים¹⁵⁰ בנוגע לתקנת פרוזבול [דלכאורה, כיצד יכול כל אחד לערוך פרוזבול, בה בשעה שבשביל זה יש צורך בבעלות על קרקע¹⁵¹], שכל אחד מישראל יש לו לכל-הפחות אמה על אמה בארץ ישראל.

וחלק זה שיש לכל אחד מישראל בארץ ישראל, קשור גם לכל ענינו בחלקו בעוה"ז בכלל — שזוהי הנתינת כח שכל אחד מישראל יוכל לפעול בחלקו בעולם מ"ש באברהם "ויקרא שם בשם הוי' א-ל עולם"¹⁵².

(142) שו"ת מהר"ם ב"ר ברוך סתק"ל. ס'

השטרות לר"י ברצלוני ע' 43. אוצר הגאונים
קידושין סקמ"ר קנא.

(153) שביעית פ"י מ"ו. גיטין לו, א.
רמב"ם הל' שמיטה ויובל פ"ט הי"ט.

(154) וירא כא, לג.

(146) ישעי' מ, ה.

(147) לג, כד.

(148) קיט, א.

(149) לך לך יג, יז. וראה שם ק, א.

(150) ב"ב שם.

(151) ראה גם תו"מ חנ"ג ע' 390. וש"נ.

ובהקדמה:

מענינה של ארץ ישראל כפי שתהי' לעתיד לבוא בגלוי, מובן אופן העבודה שצריכה להיות עכשיו כדי להכין ולפעול ("דורכטאָן") את הענינים שימשיכו את גילוי הדבר לעתיד לבוא. וע"ד מ"ש רבינו הזקן¹⁵³ שכל הגילויים דלעתיד לבוא תלויים "במעשיו ועבודתו כל זמן משך הגלות", היינו, שע"י מעשיו ועבודתו נעשים כל הענינים בפועל, והתגלותם תהי' לעתיד לבוא.

וכיון שלעתיד לבוא תהי' שלימות העולם עי"ז ש"עתידה ארץ ישראל שתתפשט בכל הארצות" (כדאיתא במדרש¹⁵⁴), הרי מובן, שגם עכשיו צריכה להיות העבודה באופן כזה — שכל יהודי, שיש לו אמה על אמה בארץ ישראל, צריך לפעול בחלקו בעולם שיהי' בבחי' "ארץ ישראל".

וכידוע הסיפור¹⁵⁵ אודות מענה הצ"צ לא' החסידים שרצה לעלות לארץ ישראל: לר' הלל מפאריטש — לא חסרה ארץ ישראל, ולך חסרה ארץ ישראל?! — עשה כאן ארץ ישראל!

ולכאורה אינו מובן: כאשר יהודי רוצה לנסוע ולחיות בארץ ישראל — מהו התחליף לזה לעשות כאן ארץ ישראל!?

אך הענין הוא — שכאשר יהודי פועל בחלקו בעולם, באיזה מקום שהוא, שיהי' בבחי' "ארץ ישראל", "ארץ אשר גו' עיני ה' אלקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה"¹⁵⁶, אזי נעשית אצלו כבר העלי' ל"ארץ ישראל" ברוחניות.

וכיון ש"כל אחד ואחד חייב לומר בשבילי נברא העולם"³³, הנה עי"ז שעושה בחלקו בעולם "ארץ ישראל", היינו, שארץ ישראל מתפשטת בחלקו בעולם, הרי זה גם הכנה להתפשטות של ארץ ישראל בכל העולם כולו — "עתידה ארץ ישראל שתתפשט בכל הארצות", בגאולה האמיתית ע"י משיח צדקנו.

כג. וההתחלה בזה — במצות תפילין:

כאשר יהודי לומד תורה ומקיים מצוות — מבטיחה התורה¹⁵⁷:
"אם בחוקותי תלכו ואת מצוותי תשמרו", אזי "ונתתי שלום בארץ"¹⁵⁸

(155) תניא רפ"ז.

(156) פס"ר פ' שבת ור"ח. יל"ש ישעי' (158) עקב יא, יב.
רמז תקג. ועוד. (159) ר"פ בחוקותי.
(157) אג"ק אדמו"ר מהור"י צ"ח א' ע'
(160) שם, ו.

תפה.

עד "ואולך אתכם קוממיות"¹⁵⁹, כך, שבנ"י מושלים ושולטים בכל הענינים, ועד ש"עמדו זרים ורעו צאנכם"¹⁶⁰, והיינו, שישנם שבעים אומות, אלא שהם עומדים במעמד ומצב ש"רעו צאנכם", והם עושים זאת בשמחה, כי, "אז אהפוך אל עמים שפה ברורה גו' לעבדו שכם אחד"¹⁶¹.

וכל זה נכלל במצוה אחת — מצות תפילין, עלי' אמרו רז"ל¹⁶² "הוקשה כל התורה כולה (המצוות שבתורה)¹⁶³ לתפילין"¹⁶⁴, ד"אמר קרא (בפרשה שקראו ביום הש"ק דמיני' אזלינן)¹⁶⁵ והי' לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך למען תהי' תורת ה' בפיך" (שלכן למדים מפסוק זה בנוגע לכל המצוות שבתורה שצ"ל "מן המותר בפיך"¹⁶⁶).

ולכן, הנה דוקא על מצות תפילין נאמר¹⁶⁷ "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך", "אלו תפילין שבראש"¹⁶⁸,

— ועד שזהו ענין שצריך לפעול גם בנוגע ל"הנהג בהן מנהג דרך ארץ", כמובן ממ"ש בירושלמי¹⁶⁹, "מעשה בתלמיד אחד שהפקיד מעותיו אצל אחד שהי' מניח תפילין .. אמר לי' .. לא לך הפקדתי, אלא לתפילין שעל ראשך" —

ועי"ז — "ויראו ממך"¹⁶⁹, ש"נפל פחד היהודים עליהם"¹⁷⁰, ועד ש"עמדו זרים ורעו צאנכם".

כד. וזהו הטעם שמצות תפילין היא מהמצוות הספורות שהיו עוד קודם שיצאו בני' ממצרים — ובהקדמה:

מצינו שקודם יצי"מ הוצרכו בני' להתעסק במצוות "כדי שיגאלו", ולכן "נתן להם שתי מצות, דם פסח ודם מילה .. שנאמר¹⁷¹ מתבוססת בדמיק, בשני דמים"¹⁷².

(161) שם, יג.	(167) בא יג, ט.
(162) ישעי' סא, ה.	(168) ראה שבת כח, א-ב. וש"נ. תניא
(163) צפני' ג, ט. וראה רמב"ם הל' מלכים	רפל"ז.
ספי"א.	(169) תבוא כח, יו"ד.
(164) קידושין לה, א. וש"נ.	(170) ברכות ו, א. וש"נ.
(165) ראה גם תו"מ חנ"ג ריש ע' 391.	(171) ברכות פ"ב ה"ג. הובא בתוד"ה
וש"נ.	כאלישע — שבת מט, א. וראה פס"ר פכ"ב.
(166) ושם: "מה תפילין מ"ע שהזמן	(172) אסתר ח, יז.
גרמא ונשים פטורות, אף כל מ"ע שהזמן	(173) יחזקאל טז, ו.
גרמא נשים פטורות" — ככל אריכות הביאור	(174) מכילתא ופרש"י בא יב, ו. וראה
שבזה בנוגע להחילוק בין הבבלי להירושלמי	פרדר"א פכ"ט.
(ראה אג"ק חכ"ה ע' קלב בשוה"ג).	

וכן מובן מה שמצינו שבהיותם במצרים (קודם מ"ת) נצטוו על הענין דשילוח עבדים (ולכן נאמר ציווי זה גם לאהרן)¹⁷³ — שזהו "מדה כנגד מדה"¹⁷⁴, שכדי ש"ביד חזקה ישלחם גו' מארצו"¹⁷⁵, הוצרכו בני"י לקבל על עצמם מצות שילוח עבדים.

אבל לכאורה אינו מובן מהי השייכות של מצות תפילין דוקא שיצטוו עלי' עוד בהיותם במצרים:

בנוגע לפרשת "קדש לי כל בכור"¹⁷⁶ — שבסיומה נאמרה מצות תפילין¹⁷⁷ — איתא בגמרא במסכת בכורות¹⁷⁸: "בשלשה מקומות קדשו בכורות לישראל, במצרים, ובמדבר ובכניסתן לארץ, במצרים. . קדש לי כל בכור".

ובכן: בשלמא הענין ד"קדש לי כל בכור" הוצרך להיות במצרים — בגלל התביעה מפרעה להוציא ממצרים את "בני בכורי ישראל"¹⁷⁹; אבל לכאורה חסר ביאור: מהי השייכות של מצות תפילין עם מצרים דוקא?

ואע"פ שמצות תפילין היא "זכר ליציאת מצרים"¹⁸⁰ — הרי יש כו"כ מצוות שהם "זכר ליציאת מצרים", הן שבת, והן המועדים וכו' וכו', כמ"ש החינוך¹⁸¹, ואעפ"כ נאמרו רובם ככולם לאחרי יציאת מצרים. אך הענין הוא — ע"פ האמור שענין התפילין הוא "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך",

ולכן הרי זה נוגע לגאולת מצרים — שאילו זכו היתה זו גאולה שלימה¹⁸², ואפילו לפי המצב שנעשה לאחרי הבלבולים שהיו בינתיים, הרי זה המקור והשורש על כל הגאולות שלאח"ז (כשם ש"כל המלכיות נקראו על שם מצרים כו"¹⁸³), עד לגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו, עלי' נאמר⁷³ "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", שאז יהי' שלימות הענין ד"וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך".

(175) ירושלמי ר"ה פ"ג ה"ה. וראה גם	(180) ד, ב.
תו"מ הל"ט ס"ע 108. וש"נ.	(181) שמות ד, כב.
(176) סנהדרין צ, סע"א. וראה סוטה ח, ב ואילך.	(182) ראה פרש"י בא שם, ט. שו"ע אדה"ז אר"ח סכ"ה סי"א. וש"נ.
(177) ס"פ שמות.	(183) מצוה לב. מצוה שכה.
(178) בא יג, ב.	(184) ראה לקו"ש ח"כ ע' 230. וש"נ.
(179) שם, ט. שם, טז.	(185) ב"ר פט"ז, ד.

כה. וזהו גם המענה לאלו שטענו: מדוע בוחרים להבדיל ולייחד מצוה מסויימת — מצות תפילין — מבין כל המצוות?

והמענה לזה — כמדובר כמ"פ¹⁸⁴ — שלא אני הבדלתי וייחדתי זאת, אלא התורה, באמרה "הוקשה כל התורה כולה לתפילין", שענין זה לא נאמר על כל שאר תרי"ג המצוות, אלא רק על מצוות ספורות; וכמו"כ הבדילה תורה כמה מצוות שנאמרו קודם מתן תורה, ואפילו קודם יציאתם ממצרים, וביניהם — מצות תפילין.

ועוד הוספתי¹⁸⁵ — שיבחרו להם אחת משאר תרי"ב מצוות... ובלבד שיעסקו בהחדרת "נר מצוה ותורה אור"¹⁸⁶ בכל מקום ומקום ובכל פינה ופינה, ועד שע"י לימוד התורה וקיום המצוות ימשיכו ויפעלו בגלוי את המעמד ומצב ש"מלאה הארץ דעה את הוי"¹⁸⁷, בביאת משיח צדקנו.

כו. אך כאן חכיתי שמישהו ישאל קושיא פשוטה בדבר, ובינתיים עברה שנה ומחצה עד שסוכ"ס נשאלה הקושיא¹⁸⁸:

מדוע אמרתי שיכולים לבחור אחת משאר תרי"ב מצוות — הרי תפילין של יד ותפילין של ראש הם שתי מצוות, כפי שפוסק הרמב"ם¹⁸⁹, וכן פוסק רבינו הזקן בשולחן-ערוך שלו¹⁹⁰, וא"כ, יש אפשרות לבחור מצוה נוספת (לא משאר תרי"ב מצוות, אלא) משאר תרי"א מצוות?!

והרי זו קושיא פשוטה בשטחיות הענינים — כאשר מביטים בשו"ע של רבינו הזקן, או ברמב"ם ובגמרא¹⁹¹ וכו' וכו'.

ובכל אופן — כהפתגם הידוע: יותר טוב מאוחר מאשר לגמרי לא — לכל הפחות נשאלה השאלה לאחרי שנה ומחצה!

כז. ובכן, התירוץ בזה הוא גם בפשטות — תחילה, בשטחיות הענין, ואח"כ בעומק יותר:

ובהקדמה — שהמענה הוא לאלו שבאים בטענות ("די וואָס טשעפען זיך"), שהרי לולי זאת, צריכים להיות מרוצים מההתעסקות בהפצת ענין של מצוה, איזו שתהי', אלא שישנם אלו ש"תואנה הם

(186) ראה בארוכה תו"מ חנ"א ע' 222 ראה גם מכתב מוצש"ק בא, ו' שבט ואילך. שנה זו (אג"ק מילואים).

(187) תו"מ שם הערה 240. שם ע' 291. (191) הלי' תפילין פ"ד ה"ד.

(188) משלי ו, כג. (192) שם סי"ג.

(189) ישע"י יא, ט. וראה רמב"ם הלי' (193) מנחות מד, א.

תשובה ספ"ט. הלי' מלכים בסופן.

מבקשים" (אם לשם שמים או מאיזה טעם שיהי). וכיון שהמענה מכוון אליהם — יש לתת להם ברירה גדולה יותר.

ובהתאם לכך, ניתנת להם הברירה לבחור מצוה אחרת מתוך מספר גדול יותר של מצוות — תרי"ב מצוות¹⁹⁰ — אם ירצו לפסוק (לא כמו הרמב"ם ורבינו הזקן, אלא) כמו בעל הלכות גדולות¹⁹² (שגם הוא הי' ראשון, ופוסק וכו'), ועוד כמה ראשונים¹⁹³, שס"ל שתפילין של יד ותפילין של ראש הם מצוה אחת.

ועד שמצינו דבר פלא — כפי שכבר עמדו על זה¹⁹⁴ — בדברי התוס' במסכת מנחות¹⁹⁵, בענין "סח בין תפילה לתפילה חוזר ומברך", שאין זה כמו ש"אדם שוחט עופות או בהמות הרבה וסח בין עוף לעוף", "שאם ירצה ישחוט ואם ירצה לא ישחוט", משא"כ בנדו"ד — "שאני תפילין שמצוה אחת הן" (שהרי הדין שלא לסוח בין תש"י לתש"ר הוא לא רק כדי שלא לגרום ברכה שאינה צריכה, כיון שדין זה הוא גם במקום שאינו גורם ברכה נוספת, כמו בהנחת תפילין דרבינו תם שאין מברכים עליהם¹⁹⁶).

עד כאן — בהנוגע לשיטתם הם.

כח. וישנו ענין עמוק יותר — שנוסף לכך שיש ראשונים שס"ל שתש"י ותש"ר הם מצוה אחת, הנה כן היא גם דעת פנימיות התורה: איתא בזהר פ' פינחס¹⁹⁷: "פקודא שתיתאה איהי תפלה של יד .. תפילין דרישא כו", והיינו, ששניהם נכללים במצוה אחת — מצוה הששית (לאחרי שמונה כמה מצוות, החל מ"פקודא קדמאה אנכי כו", אמונת ה' וכו').

ויתירה מזה, כמ"ש בתיקונים שבסוף זהר חדש¹⁹⁸: "תפילין דראש ודיד .. אינן פקודא חדא, ולא צריך לאפסקא, כמה דאוקמוה סח בין תפילה לתפילה עבירה היא בידו¹⁹⁹. והאי איהו עיקרא דגמרא. ואלין דעבדין להו תרי פיקודין כתלמודא דירושלמי²⁰⁰, איהו מימינא ושמאלא דתמן ענפין מתפרדין .. צריך לברכא עלייהו תרין ברכאן .. אבל מסטרא

198) שו"ע אדה"ז שם סכ"ב. וש"נ.

199) ח"ג רנז, א.

200) קיט, ד.

201) מנחות שם.

202) שבהערה 171. הובא בראשונים

שבהערה 195.

194) במנין המצוות שבראש הספר.

195) ראה רי"ף הל' תפילין (ד"ח ע"א

מדפי הספר). או"ז סתקפ"ב. רמב"ן ור"ן נדה נא, ב. וראה לקו"ש ח"ט ע' 52 הערה 27.

196) ראה צפע"נ להל' תפילין שם.

לקו"ש חל"ט ע' 25 (משיחה זו).

197) לו, א — ד"ה סח.

דעמודא דאמצעייתא עליהו איתמר אחת דיבר אלקים²⁰¹, ולא צריך אלא ברכתא חד כו".

ואע"פ שרבינו הזקן פוסק בשו"ע שתש"י ותש"ר הם שתי מצוות — הרי ידוע סיפור החסידים²⁰² (לא שמעתי זאת מכ"ק מו"ח אדמו"ר, אבל כך מספרים חסידים, ומתקבל בשכל) ששאלו אצל אדמו"ר הזקן בנוגע לענינים שפוסק בסידור לא כמו שפוסק בשו"ע, והשיב, שבשו"ע כתב כמו "פוסק", ולכן פסק כדעת הפוסקים, ואילו בסידור כתב ע"פ סודות התורה בקבלה, ולכן פסק כדעת המקובלים.

וכיון שהסידור נכתב לא רק לבעלי סוד, אלא הוא שוה לכל נפש (וכידוע²⁰³ שבגלל זה לא הכניס רבינו הזקן בסידור כוונות האריז"ל, כיון שאינם דבר השוה לכל נפש), הרי מובן, שגם הפסקי-דינים שבסידור שהם ע"פ דעת המקובלים, אינם הנהגה למקובלים, אלא זוהי הנהגה ופסק-דין לכל אלו ההולכים בשיטת רבינו הזקן, כי הסידור הוא הלכה בפועל, וכאמור — דבר השוה לכל נפש.

ונמצא, שאע"פ שבשו"ע מכריע רבינו הזקן כדעת הפוסקים שתש"י ותש"ר הם שתי מצוות, הרי ע"פ הזהר ההכרעה היא להיפך, ש"עיקרא דגמרא" שתש"י ותש"ר הם מצוה אחת.

ולכן הי' המענה הנ"ל — שיכולים לבחור מצוה אחרת מתרי"ב מצוות.

עד כאן — בהנוגע לצד הנגלה שבדבר²⁰⁴.

כט. וההוראה בזה — כמדובר לעיל (ס"א) שמכל ענין בתורה ("ש"דרכי" דרכי נועם וכל נתיבותי שלום"²⁰⁵) צריך להיות הוראה ו"בכך" לפועל, שזהו ענינה של התורה:

החילוק כללי בין תש"י לתש"ר (לא רק ע"פ הסוד, אלא כפי שבא לידי ביטוי בדין והלכה בפועל, ע"פ נגלה), מובן ממקום הנחתם — שמקום הנחת תש"י הוא "על הזרוע כנגד הלב", ומקום הנחת תש"ר הוא "על הראש כנגד המוח"²⁰⁶ ("מקום שמוחו של תינוק רופס"²⁰⁷). ולכן,

ש"פ בשלח סי"ב ואילך (לקמן ע' 253 ואילך).

(207) משלי ג, יז.

(208) שו"ע שבהערה 182. סידור ב"סדר הנחת תפילין".

(209) מנחות לו, א. וש"נ.

(203) תהלים סב, יב.

(204) ראה שער הכולל בתחלתו. וראה גם

ספרי הלכה של אדה"ז (להר"י מונדשיין)

— ביבלוגרפיה ע' נו. וש"נ.

(205) ראה שם בהקדמה.

(206) לשלימות הענין — ראה שיחת

בהנחת תש"י צריך לכוין "לשעבד הלב", ובהנחת תש"ר צריך לכוין "לשעבד המוח". ונמצא, שתש"י הו"ע הלב, ותש"ר הו"ע המוח.

ועפ"ז מובן הטעם שבתש"ר יש ארבעה בתים, ואילו בתש"י יש רק בית אחד, אע"פ שהפרשיות הם בשוה בשניהם,

— דלכאורה ממה-נפשך: אם זהו ענין אחד, ה"י צריך להיות בשניהם בית אחד; ואם הם ארבעה ענינים, ה"י צריך להיות בשניהם ארבעה בתים? —

כיון שזהו בהתאם להחילוק שבין המוח ללב²⁰⁸:

ענינו של המוח שבראש, השכל — לבחון ולפרט ("פאָנאָדער-קלייבן") כל ענין לפרטיו, ולמצוא מהו הצד-השוה שביניהם, ומהו הצד שמחלק ביניהם; ואילו ענינו של הרגש הלב, ענין המדות, הוא — לא לחלק ולפרט ולהסביר כל פרט ופרט בפני עצמו, שהרי זה היפך ענין הרגש, שמצד עצמו אין לו מדידה והגבלה, ורק השכל שבראש מודד ומגביל אותו.

ומזה מובן גם בנוגע לתש"י ותש"ר — שבתש"י שכנגד הלב, נרגש בכל ד' הפרשיות רגש אחד, ולכן הרי זה בית אחד; ואילו בתש"ר שכנגד המוח, מודגש הפירוט לד' ענינים חלוקים זמ"ז: "קדש" — בבית בפ"ע, "והי" כי יביאך" — בבית בפ"ע, "שמע" — בבית בפ"ע, "והי" אם שמוע" — בבית בפ"ע, שכן, מצד השכל שבראש הרי הם ד' ענינים שונים בעבודת האדם, ולכן באים בארבעה בתים.

ל. וסדר העבודה — שתחילה צריך להניח תש"י ואח"כ תש"ר:

תחילת העבודה — הנחת תפילין של יד, שמורה על הענין של קבלת-עול, באופן שאין התחלקות פרטים בדבר (בית אחד).

ולאח"ז צריך להיות גם תפילין של ראש, כי, התכלית היא — שיומשך גם בהבנה והשגה, ובפרט ע"פ הדגשת תורת חסידות חב"ד.

וכן הוא אופן העבודה עם הזולת — עם יהודי נוסף, וכן ה"זולת" דחלקו שבעולם, ועד להפעולה באומות העולם בנוגע לקיום שבע מצוות בני-נח והסניפים שלהם (כפי שפוסק הרמב"ם²⁰⁹ שיש חיוב על בני"ל לכוף את כל באי העולם לקבל מצוות שנצטוו בני נח) — שהתחלה צריכה להיות באופן של הקדמת "נעשה" ל"נשמע", שזהו ענין הקבלת-

(210) ראה לקו"ש שם ע' 27 (משיחה זו). (211) ה' מלכים פ"ח ה"י.

עול, אבל, אין להשאר בענין ד"נעשה", אלא לאח"ז צריך להיות גם הענין ד"נשמע", שמיעה והסברה, עד שיתקבל ויונח בשכלו.

ובאופן כזה היא כללות העבודה של נפש האלקית עם נפש הבהמית — כמדובר כמ"פ, שלכתחילה אין להכנס בטענות ומענות, כי אם לצוות עליו ללמוד תורה, ולאחרי כן, כשלומדים עמו תורה, יש להשתדל שנפש הבהמית תבין דבר-תורה (ולא שהלימוד הוא באופן ש"גזירה גזרתי"²¹⁰, ואינו צריך להבין זאת), ועד להבנה והשגה באופן של "יחוד נפלא שאין יחוד כמוהו . . נמצא כלל"²¹¹ (שענין זה נאמר לא רק על השכל של נפש האלקית, אלא גם על השכל של נפש השכלית שמתלבשת בשכל של נפש הבהמית).

לא. אמנם, כל זה הוא עדיין בתחילת העבודה, שתש"י ותש"ר — ענין הקבלת עול וענין ההבנה וההשגה — הם שתי מצוות, — ואז יש מלבדם עוד תרי"א מצוות (כנ"ל סכ"ו).

ויש לומר על זה רמז נחמד ("א געשמאָקער רמז") — במאמר רז"ל "הוקשה כל התורה כולה לתפילין", ע"פ דברי הגמרא²¹² "תורה בגימטריא שית מאה וחד סרי הוי" (תרי"א), והיינו, שכל שאר מצוות התורה (מלבד מצות תפילין) שהוקשו לתפילין (שכוללת שתי מצוות) הם תרי"א מצוות. —

ולאח"ז מגיעים לדרגא נעלית יותר — שתש"י ותש"ר הם מצוה אחת.

לב. ובהקדם ביאור הענין ע"פ נגלה²¹³ — כפי שמבאר הרגצ'ובי²¹⁴ בענין החילוק שבין תש"י לתש"ר,

— וכמדובר כמ"פ בנוגע לרגצ'ובי, שחתר והגיע וכו', אבל לפעמים עדיין חסר אצלו ה"מכה בפטיש" האחרון —

שנוסף על הענין דתש"י מצד עצמו, ישנו ענין בתש"י שפועל שלימות בתש"ר — ש"כל זמן שבין עיניך יהו שתיים"²¹⁵, שזוהי תוספת

(212) לשון חז"ל — תנחומא חוקת ג. במדב"ר רפי"ט. וראה רמב"ם הל' מעילה בסופן.
 (213) תניא פ"ה.
 (214) מכות כג, סע"ב ואילך.
 (215) בהבא לקמן — ראה לקו"ש שם ע' 25 ואילך (משיחה זו).
 (216) צפע"נ שבהערה 196. מהד"ת (ע, ד).
 (פט, א). השמטות שבסו"ס הפלאה (נה, ב).
 (217) מנחות שבהערה 197.

מעלה בתש"ר, שהרי, גם מי שאין לו תש"י, חייב להניח תש"ר²¹⁶, אבל אז אין בזה המעלה ד"בין עיניך יהו שתיים", ורק כאשר מניח תש"ר לאחר שהניח תש"י, אזי פועל תש"י תוספת עילוי בתש"ר — לא רק "בין עיניך", אלא "בין עיניך יהו שתיים".

ועפ"ז מבאר הרגצ'ובי את דברי הגמרא "סח בין תפלה לתפלה עבירה היא בידו וחוזר עלי' מעורכי המלחמה", ובתוס' שם, בביאור הטעם ש"סח בין תפילה לתפילה חוזר ומברך", לפי "שמצוה אחת הן" (כנ"ל סכ"ז) — שהפירוש בזה הוא, שבנוגע לענין ד"כל זמן שבין עיניך יהו שתיים" הרי זה "מצוה אחת".

לג. וענינו בעבודה²¹⁷:

נתבאר לעיל (סכ"ט-ל) שתש"ר מורה על ענין ההבנה וההשגה, שבא לאחר תש"י שמורה על ענין הקבלת-עול.

אמנם, גם אז, אין לסמוך על השכל שלו — אע"פ שזהו שכל דקדושה שבא לאחר הקדמת הקבלת-עול, אלא גם בענין השכל גופא (תש"ר) צ"ל ענין הקבלת-עול ("כל זמן שבין עיניך יהו שתיים").

והביאור בזה — שישנם ב' מדריגות ביראה, יראה שבאה בתור הקדמה לחכמה, ויראה נעלית יותר שאל"י באים ע"י החכמה²¹⁸:

אמרו רז"ל²¹⁹: "אם אין יראה אין חכמה", והיינו, שכדי שיוכל להיות ענין החכמה, הבנה והשגה, צ"ל תחילה הקדמת ענין היראה, וכמאמר רז"ל²²⁰ "כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו, חכמתו מתקיימת". וכדברי הגמרא במסכת שבת²²¹ שענין היראה הוא כמו "מפתחות החיצוניות" לגבי התורה (חכמה) שהיא כמו "מפתחות הפנימיות".

אבל יש גם יראה שלמעלה מהחכמה, שעלי' אמרו²²¹ "אם אין חכמה אין יראה", והיינו, שגם לאחר שישנו ענין החכמה, ובאופן ש"חכמתו מתקיימת", כיון שקדם לה ענין היראה, הנה מענין החכמה צריך לבוא ליראה נעלית יותר, ש"התורה נקראת אצלה תרעא לדרתא"²²² (כדברי הגמרא במסכת שבת²²³).

וזהו גם הביאור בשני הפסוקים (שהובאו בהמשך דברי הגמרא)

(221) אבות פ"ג מ"ז.

(222) שם מ"ט.

(223) לא, ב.

(224) תניא ספכ"ג.

(218) שו"ע אדה"ז או"ח רסכ"ו. וש"נ.

(219) ראה גם לקו"ש שם ע' 27 ואילך

(גם משיחה זו).

(220) ראה תניא פמ"ג. ובכ"מ.

בנוגע לענין היראה — "ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה וגו'"²²³, "הן יראת ה' וגו'"²²⁴ — שהם ב' המדריגות שביראה:

(א) "מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה" — היא המדריגה התחתונה ביראה (ולכן נאמר "כי אם ליראה", ש"מילתא זוטרתא היא"²²⁵), יראה שקודמת לחכמה, שתובעים אותה מכל אחד מישראל, גם מי שלא הגיע עדיין למדריגת החכמה,

(ב) "הן יראת ה'" — "בלשון יוני קורין לאחת הן", וזהו "הן יראת ה'", "יחידה היא היראה כו'"²²⁶ — היא המדריגה הנעלית ביראה, הקשורה עם "אחת", בחי' היחידה (כדברי התוס' במסכת מנחות²²⁷: "עד אחת, עד הנפש שנקראת יחידה"), שהיא המדריגה היותר נעלית מה"חמשה שמות נקראו לה, נפש רוח נשמה חי' יחידה"²²⁸.

לד. וכללות הענין בזה:

לכל לראש — ישנו הענין דתפילין של יד, שמורה על ענין הקבלת-עול שלמעלה מהתחלקות (בית אחד),

[ודוגמתו בכללות המצוות — הענין ד"נעשה", שזהו"ע הקבלת-עול על כל המצוות, שזהו צד-השוה והכוונה כללית שבכל המצוות כולם, שלכן הנוסח דברכת המצוות שוה בכולם: "אשר קדשנו במצוותיו וצונו" (ולאח"ז מזכירים את המצוה הפרטית — תפילין או ציצית וכיו"ב)],

ולאח"ז ישנו הענין דתפילין של ראש, שמורה על ענין ההבנה וההשגה, ולכן באים ארבעת הפרשיות בארבעה בתים,

[ודוגמתו בכללות המצוות — ענינה המיוחד של כל מצוה בפני עצמה, וכמו בתפילין, שכתש"י יש לכוין "לשעבד הלב", ובתש"ר יש לכוין "לשעבד המוח" (כנ"ל סכ"ט), ועד"ז יש כוונה מיוחדת במצות ציצית, במצות סוכה וכיו"ב²²⁹],

ונוסף לזה ישנו גם הענין ד"כל זמן שבין עיניך יהו שמים", היינו, שההבנה וההשגה דתש"ר צ"ל קשורה עם הקב"ע דתש"י, כי, גם לאחרי שישנו ענין החכמה, ובאופן ש"חכמתו מתקיימת", כיון שבאה לאחרי הקדמת היראה, צריך לבוא מזה לדרגא נעלית יותר בענין היראה (שעלי')

(229) יח, א — ד"ה עד אחת.

(230) ב"ר פי"ד, ט. דב"ר פ"ב, לז.

(231) ראה שו"ע אדה"ז או"ח ס"ח סי"ז.

וש"נ.

(225) עקב יו"ד, יב.

(226) איוב כח, כח.

(227) ברכות לג, סע"ב.

(228) פרש"י שבת שם.

אמרו "אם אין חכמה אין יראה" — "הן יראת הוי", "הן" בלשון יוני שפירושו "אחת", שזוהי היראה שחודרת עד יחידה שבנפש.

לה. וכל זה קשור עם כללות הדיבור ("וואָס מ'האַלט אין איין רעדן") בנוגע ל"מבצע תפילין", הפצת הנחת תפילין וכו' — ש"הוקשה כל התורה כולה לתפילין", היינו, שכל שאר תרי"א מצוות — "תורה" בגימטריא תרי"א — "הוקשו לתפילין" (כפי שהם שתי מצוות),

ולאח"ז באים גם לענין התפילין כפי שנעשים מצוה אחת — כנ"ל מביאור הרגצ'ובי בנגלה דתורה, וכדברי הזהר בפנימיות התורה, שמצד "סטרא דעמודא דאמצעיתא", קו האמצעי, נעשים תש"י ותש"ר מצוה אחת.

ובפרט ע"פ המבואר בספרי המוסר²³⁰, שתפילין של יד הם בדוגמת בני, ותפילין של ראש הם בדוגמת הקב"ה שהוא "ראשם של ישראל", ונעשים מצוה אחת — "ישראל (אורייתא — ש"הוקשה כל התורה כולה לתפילין") וקוב"ה כולא חד"²³¹.

ועי"ז — "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך", ש"נפל פחד היהודים עליהם"¹⁷², ובאים לידי נצחון באופן שאפילו "חרב של שלום לא תעבור בארצכם"²³², כיון ש"ואולך אתכם קוממיות", בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, בקרוב ממש.

* * *

לו. לאחרונה — מבארים בהתוועדויות גם ענין מאגרת התשובה.

ובפרט ועאכו"כ בהתוועדות הקשורה עם יום ההילולא, שזהו ענין הקשור עם "עפר אתה ואל עפר תשוב" (כנ"ל סי"ג), ובגלל זה יש בו ענין של תענית — כפי שמצינו גם בשו"ע של רבינו הזקן, דאף שלא הגיעו לידינו הלכות תענית בשו"ע של רבינו הזקן, הרי בדיני ערב שבת מביא רבינו הזקן כמה דינים בנוגע לתענית²³³, ומזכיר גם "המתענה . . ביום שמת בו אביו ואמו"²³⁴ — הקשור עם ענין התשובה.

ובהקדמה — שיש כמה טעמים בנוגע לענין התענית שבזהה²³⁵,

(235) ראה תענית כב, א"ב.

(236) או"ח סרמ"ט סי"ג.

(237) ראה גם שיחת יו"ד שבת תשי"ז

סי"א (תו"מ ח"ט ע' 30). וש"נ.

(232) ראה חסד לאברהם עה"ת (פיעטרקוב,

תרנ"ג) ס"פ מטות.

(233) ראה זח"ג עג, א.

(234) ראה גם תו"מ חנ"א ס"ע 208. וש"נ.

ובכל אופן, הרי זה קשור עם ענין שהוא היפך השמחה — ענין של אבילות (וצריך לפעול בו הענין ד"הפכתי אבלם לששון"²³⁶).

וע"פ הרגיל בספר החינוך לבאר בכל מצוה "שרשי המצוה" — הנה גם בנוגע לענין האבילות, הרי מלבד הדינים בנוגע למעשה, יש להתבונן גם בתוכן ענין האבילות בנוגע לדעות, בנוגע לרגש האדם, הבנת האדם והסברת האדם.

וע"ד שבנוגע לתפילין ישנו המעשה של הנחת התפילין, וישנו גם המכוון דשעבוד הלב והמוח,

— ועוד זאת, שבמצות תפילין (ועד"ז במצות סוכה וכו') הכוונה היא חלק מהמצוה (כדאיתא בב"ח²³⁷, וכן מוכח משו"ע של רבינו הזקן²³⁸) —

הנה עד"ז בנוגע לאבילות — גם אם לא נאמר שיש בזה כוונה שהיא חלק מהמצוה, הרי ברור הדבר שצריכה להיות בזה כוונה.

והביאור בנוגע לכוונה שבענין האבילות — יש לחפש בדברי הרמב"ם בספר "יד החזקה", כמובן ממ"ש הרמב"ם בהקדמתו: "קראתי שם חיבור זה משנה תורה, לפי שאדם קורא בתורה שבכתב תחלה ואח"כ קורא בזה ויודע ממנו תורה שבעל פה כולה כו".

ובענין זה אין צורך לחפש רמזים — שהרי הרמב"ם כותב בפירושו מהו ענין האבילות²³⁹: "כל מי שאינו מתאבל כמו שציוו חכמים הרי זה אכזרי, אלא יפחד וידאג ויפשפש במעשיו, ויחזור בתשובה".

ומזה מובן גם בנוגע לתענית ביום שמת בו אביו ואמו, שאף שזוהי "אבילות ישנה" (שלכן יש בה כמה קולות)²⁴⁰, מ"מ, כיון שנקראת בשם אבילות, הרי זה קשור עם ענין התשובה — "יפחד וידאג ויפשפש במעשיו ויחזור בתשובה".

לז. אמנם, המנהג אצל חסידים הוא שכל הענינים של היפך השמחה אינם שייכים ל"הילולא" הקשורה עם הסתלקות של צדיק²⁴¹.

ועד שאפילו בנוגע לאנשים פשוטים — מחליפים את ענין התענית

(241) הל' אבל ספי"ג.

(238) ירמ' לא, יב.

(242) ראה יבמות מג, סע"ב (ובפרש"י).

(239) לטווא"ח ס"ח (ד"ה ויכוין).

(243) ראה גם שיחת יו"ד שבט תשט"ז

סתר"ה.

ס"ג (תו"מ חט"ז ע' 41 ואילך). וש"נ.

(240) שבהערה 182. סתר"ה.

ב"תיקון", ע"י ש"ימלא גרונו של תלמידי חכמים יין²⁴², וכיו"ב בענין של שמחה²⁴³.

ועאכו"כ בנוגע לצדיקים יסודי עולם, שאצלם נקרא יום ההסתלקות בשם "הילולא"²⁴³, שפירושו (בגמרא ורש"י²⁴⁴) — חתונה, והרי חתונה היא (לא רק סתם שמחה, אלא) שמחה נעלית יותר (שלכן מותר אז לעשות כמה ענינים שבדרך כלל אסור לעשותם בזמן הגלות (כדאיתא בסוף מסכת סוטה), כיון שמצד שמחת החתונה בטלים גדרים אלו²⁴⁵).

ולכאורה איך יתאים הדבר עם דברי הרמב"ם "יפחד וידאג ויפשפש במעשיו ויחזור בתשובה"?

לח. ויובן ע"פ דברי רבינו הזקן באגרת התשובה:

לכל לראש — מבאר רבינו הזקן באגה"ת²⁴⁹ שכאשר ענין התענית הוא שלא לפי הכח, אזי "וחטאך בצדקה פרוק"²⁴⁶, שאפשר להחליף את ענין התענית בצדקה וכיו"ב.

ועד שמבאר שם²⁴⁷ שישנו ענין התשובה באופן ד"תשמיעני ששון ושמחה²⁴⁸, מתוך שמחה דוקא, שזהו ענין תשובה עילאה שהיא בשמחה רבה (וכפי שמסיים, ש"מ"ש²⁴⁹ וחטאתי נגדי תמיד", הרי זה באופן של "נגדי דייקא .. מרחוק").

וענין זה מרומז גם בדברי הרמב"ם — כמדובר בארוכה בהתוועדויות הקודמות²⁵⁰ בנוגע לדברי הרמב"ם²⁵¹ בענין שמחה של מצוה, "שישמח אדם בעשיית המצוה ובאהבת האל שצוה בהן", שמזה מובן בנוגע לענין התשובה, שהשמחה היא ביתר שאת וביתר עוז.

ועפ"ז מובן גם מ"ש הרמב"ם²⁵² בנוגע לקיום מצוות של בעל תשובה: "עושה מצות ומקבלין אותן בנחת ושמחה .. ולא עוד אלא שמתאווים להם":

ע"פ הכלל בנגלה ועד לענין של הלכה, ש"במדה שאדם מודד בה מודדין לו"²⁵³, הרי כיון שמלמעלה מקבלים המצוות של בעל תשובה

(251) שם, ה.

(244) ראה יומא עא, א.

(252) שיחת י"ט כסלו סל"ט (לעיל ע' 59).

(245) ראה גם תו"מ חכ"ג ע' 294.

(253) שיחת ש"פ וישב ס"ג (לעיל ע' 72).

(246) עירובין נד, א.

(ואילך).

(247) ראה רמ"א או"ח סתק"פ סוס"ג.

(253) סוף הל' לולב.

(248) דניאל ד, כד.

(254) הל' תשובה פ"ז ה"ז.

(249) פ"א.

(255) סוטה שבהערה 176.

(250) תהלים נא, יו"ד.

"בנחת ושמחה", לא יתכן שהבעל-תשובה למטה יעמוד בתנועה הפכית, שכן, במצב כזה אינו יכול לגרום שלמעלה יתקבלו המצוות שלו "בנחת ושמחה".

ועכצ"ל, שענין התשובה כולל גם את ענין הנחת והשמחה, ולכן, "במדה שאדם מודד בה מודדין לו", שהנחת והשמחה של הבעל תשובה מעוררים למעלה שמקבלין את המצוות שעושה הבעל תשובה "בנחת ושמחה", "ולא עוד אלא שמתאזים להם".

לט. ולכן, הענין ש"שבת" אותיות "תשב"²⁵⁴, שזהו ענין התשובה, ומרומז גם בדברי הגמרא²⁵⁵: "כל המשמר שבת כהלכתו אפילו עובד עבודה זרה [כדור] אנוש מוחלין לו", והיינו, ששמירת שבת הו"ע של תשובה אפילו על עוונות כמו "דור אנוש", ש"אז הוחל לקרוא בשם הוי"²⁵⁶, "לשון חולין, לקרוא את שמות האדם ואת שמות העצבים בשמו של הקב"ה, לעשותן אלילים כו"²⁵⁷, כפי שהרמב"ם מאריך בהלכות עבודה זרה²⁵⁸ —

אינו בסתירה לכך שבנוגע לשבת ישנו הכלל ש"אין עצב בה"²⁵⁹, וכמו"כ אין סתירה בין מארז"ל²⁶⁰ שצריך להיות "כל ימיו בתשובה", למ"ש²⁶¹ "עבדו את הוי' בשמחה",

— דלכאורה, איך יתכן שניהם יחד, שיעמוד גם בתנועה של תשובה וגם בתנועה של שמחה, והרי שני הענינים נדרשים ע"י תורתנו תורת אמת, כך, שאין זה דבר העשוי לפנים ("אָ געמאַכטע זאַך"), אלא ע"פ תורת אמת צריך להיות "כל ימיו בתשובה", וע"פ תורת אמת צריך להיות "עבדו את הוי' בשמחה" —

כי, ישנו ענין ואופן בתשובה ש"אין עצב בה", אלא בשמחה — שלאחרי שהשלים את כל פרטי הענינים שנימנו באגרת התשובה והלכות תשובה להרמב"ם, כמו עזיבת החטא, וידוי דברים, וכל הענינים שהם תחליף לענין הקרבן בזמן שבית המקדש הי' קיים — אזי עומד בתנועה של "ששון ושמחה", ועד לשמחה גדולה ביותר.

מ. ועפ"ז מובן גם בנוגע לענין התשובה שבאבילות — "יפחד

(254) תורת נתן (למהרנ"ש) בסופו. יפ"ת
 (255) לב"ר ספכ"ב. תניא אגה"ת ספ"י.
 (256) שבת קיח, ב.
 (257) הובא בתור"ה מאן דאמר — מו"ק כג, ב.
 (258) בראשית ד, כו.
 (259) פרש"י עה"פ.
 (260) ראה ירושלמי ברכות פ"ב סוף ה"ז.
 (261) הובא בתור"ה מאן דאמר — מו"ק כג, ב.
 (262) שבת קנג, א.
 (263) תהלים ק, ב.

וידאג ויפשפש במעשיו ויחזור בתשובה" — שזהו כפי שכל ענינים אלו באים לידי ביטוי בקו השמחה:
 "יפד":

סדר העבודה מצד התשובה הוא — שצריך לעמוד בתנועה של פחד שלא יחזור לסורו, משא"כ צדיק גמור שאינו זקוק לזהירות כזו כמו בעל-תשובה.

וכידוע תורת הרב המגיד²⁶², ש"אע"פ שארז"ל²⁶³ אל יאמר אדם אי אפשי בבשר כו', אלא אפשי, ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי, היינו במי שלא חטא מעולם, אבל הבע"ת צ"ל כל מיני רע ואיסורים מאוסים אצלו, ושיאמר אי אפשי כו', בכדי שלא יפול ח"ו".

וכיון שבעל תשובה צריך זהירות גדולה יותר, לפי שסורו רע²⁶⁴ — לכן עומד בתנועה של פחד.

ובעומק יותר — שזהו פחד הקשור עם שמחה:

ידוע (וכפי שרואים גם בפועל) ש"פחד" שייך רק ביחס לדבר שנמצא קרוב אלי²⁶⁵; אבל בנוגע לענין שנמצא בריחוק מקום — לא נופל ענין הפחד.

ולדוגמא: "נפל פחד מרדכי עליהם"²⁶⁶ — בגלל ש"שמעו הולך בכל המדינות"²⁶⁷, והיינו, שבכל מקום שהגיע "שמעו" — נפל פחד; אבל אילו לא הי' מגיע לשם "שמעו" — לא הי' נופל פחד.

וזהו כללות ענין פחד ה', "ובכן תן פחדך"²⁶⁸, שזו היתה עבודתו של יצחק — "ופחד יצחק הי' לי"²⁶⁹, והיינו, שמצד היותו "קרוב קרוב יותר"²⁷⁰, הי' לו פחד גדול יותר.

ועפ"ז מובן שענין הפחד שייך דוקא בתשובה עילאה — דכיון שעל ידה נעשה "אהוב ונחמד קרוב וידיד" (כל ד' הלשונות שמנה הרמב"ם²⁷¹), הרי מובן שאז נרגש אצלו פחד גדול ביותר, אלא שפחד זה קשור עם ענין השמחה, להיותו בגלל הקירוב וההתגלות של הקב"ה.

264) הובא בלקו"ת ואתחנן ט, ד.	268) אסתר ט, ג.
265) תו"כ ופרש"י קדושים כ, כו.	269) שם, ד.
266) ראה לקו"ש חל"ט ע' 97 הערה 19.	270) נוסח תפלת ימים הנוראים.
וש"נ.	271) ויצא לא, מב.
267) ראה פרש"י פרשתנו (בשלח), טו,	272) ע"פ לשון התניא באגה"ק ס"ב.
טז. ס"פ עקב.	273) הל' תשובה שם ה"ו.

"וידאג" — כמארז"ל²⁷² "אין מוסרין רזי תורה אלא למי שלבו דואג בקרבו", שזוהי "דאגה" הקשורה עם שמחה, שהרי היא גורמת התגלות רזי תורה, שעז"נ²⁷³ "פיקודי הוי' ישרים משמחי לב".

ואז "יפשפש במעשיו" — דכיון שנעשה קרוב יותר להקב"ה, הרי "סביביו נשערה מאד"²⁷⁴, "שהקב"ה מדקדק עם סביביו כחוט השערה"²⁷⁵, ולכן יש צורך בפשפוש במעשיו מחדש.

וכמבואר בחסידות²⁷⁶ הטעם דאמירת תחנון ("אשמנו וכו'") לאחרי שמונה-עשרה דוקא — דלכאורה מקומו של תחנון הוא קודם התפלה, שהרי לכל לראש צ"ל עזיבת החטא, ולאח"ז הקרבת קרבן עולה, שבמקומה באה התפלה²⁷⁷, וא"כ, מדוע אומרים תחנון לאחרי התפלה, לאחרי הקרבת הקרבן — כי, דוקא לאחרי שעמד בשמו"ע "כעבדא קמי מרי"¹⁴⁴, אזי "תופס" ("ער כאפט זיך") שענין פלוני שעד עתה לא נחשב אצלו לחטא, ויתכן שהי' נחשב אצלו לענין טוב, ענין של עבודה, הנה במעמדו ומצבו עתה, הרי זה נחשב לענין של חטא, וצריך לומר על זה "אשמנו".

וע"ד ש"מאן דמחוי במחוג כו", שנחשב לענין של מרידה, אבל במה דברים אמורים — אם הוא עומד "קמי מלכא"²⁷⁸.

וע"ד שמצינו ש"אורי' החתי .. מורד במלכות הוה, דאמר לי' (לדוד) ואדוני²⁷⁹ יואב ועבדי אדוני גו'" (לאו אורח ארעא לקבל עליו מרות אחרים בפני המלך)²⁸⁰, שזהו רק בהיותו במעמדו של דוד, משא"כ בהיותו מחוץ להיכל דוד, שאז הי' אורי' מוכרח לקרות את יואב בשם "אדוני", להיותו "על הצבא"²⁸¹.

ומזה מובן גם בנוגע לאמירת "אשמנו" לאחרי שמו"ע דוקא.

ועד"ז בנדו"ד, שכאשר מצד הקירוב לה' נעשה אצלו פחד הוי' ביותר ("יפחד"), שמביא לכך ש"לבו דואג בקרבו" ("וידאג") — אזי נעשה מחדש הענין ד"יפשפש במעשיו", וממילא — "יחזור בתשובה".

מא. ולאחרי הקדמה זו, הנה כאן המקום לבאר (לכל-הפחות

(274) ראה חגיגה יג, א.

(275) תהלים יט, ט.

(276) שם נ, ג.

(277) יבמות קכא, ב.

(278) ראה תו"א וראא נה, ד. מג"א צה,

סע"ג. בהוספות תשא קיא, סע"ג ואילך.

ובכ"מ.

(279) ברכות כו, א"ב.

(280) חגיגה ה, ב.

(281) שמואל-ב יא, יא.

(282) שבת נו, א (ובפרש"י).

(283) שם ח, טז, יז, כה.

בקיצור) גם ענין באגרת התשובה, כרגיל, וכפי שיתבאר לקמן, לאחרי ההפסק בניגון.

* * *

מב. לפני הביאור באגרת התשובה — כאן המקום להזכיר אודות התקנות של בעל ההילולא, ומהם (שהרי ישנם כמה) — מה שנוגע בכל יום ויום — ידועה התקנה (שפירסמה והפיצה באמרו שזוהי סגולה לכמה ענינים²⁸²) שנכללת בראשי-תיבות "חת"ת"⁴⁸:

ח' — חומש — ללמוד בכל יום ויום חלק הפרשה השייך ליום זה עם פירוש רש"י: ביום ראשון בשבוע — מהתחלת הפרשה עד שני, ועד"ז ביום שני ושלישי ורביעי וכו'.

תהלים — לומר השיעור תהלים כפי שנחלק לימי החודש,

והשיעור בתניא — כפי שחילק בעל ההילולא לימות השנה, הן בשנה פשוטה והן בשנה מעוברת, כפי שכבר נדפס ב"מורה שיעור" חילוקי השיעורים בתניא.

מג. ולהעיר, שג' ענינים אלו באים בהמשך זל"ז ושייכים זל"ז:

בנוגע לחומש ותהלים — הנה כשם ש"חומש" נחלק לחמשה, כשמו, כך גם בספר תהלים יש חמשה ספרים.

וכשם שבחומש יש גם חלוקה לשבעה ספרים, כדאיתא בגמרא במסכת שבת²⁸³ "חצבה עמודי" שבעה²⁸⁴, אלו שבעה ספרי תורה, כיון שפרשת "ויהי בנסוע הארון" היא "ספר לעצמו, נמצא שלמעלה ספר לעצמו, ושלמטה ספר לעצמו. . נמצא ספר וידבר נחלק לשלשה ספרים" — כך גם בספר תהלים ישנה החלוקה לשבעת ימי השבוע.

וכן בנוגע למספר הפסוקים — כדאיתא בגמרא במסכת קידושין²⁸⁵ "חמשת אלפים ושמונה מאות ושמונים ושמונה פסוקים הוו פסוקי ס"ת, יתר עליו תהלים שמונה, חסר ממנו וכו'".

וגם בנוגע לתניא — הרי ידוע סיפור החסידים, שמקורו גם בדברי הרביים²⁸⁶, שרבינו הזקן חילק את ספר התניא לנ"ג פרקים כנגד ג"ן סדרים דאורייתא.

(286) קטז, רע"א ובפרש"י.

(287) משלי ט, א.

(288) ל, סע"א.

(289) ראה אג"ק שם ע' רסה.

(284) ראה אג"ק שלו ח"ד ע' רסה. סה"ש

תרצ"ו ס"ע 145.

(285) ראה גם שיחת יו"ד שבת תשכ"ג

ס"ג (תו"מ חל"ו ע' 145). וש"נ.

[ולהעיר: ידועה החקירה בנוגע למאמר הזהר²⁸⁷ שיש ג'ן סדרים דאורייתא, אף שלפנינו ישנם נ"ד סדרות — אם מונים "נצבים-וילך" בתור פרשה אחת, או שלא מונים פרשת "וזאת הברכה" במנין הפרשיות, כיון שלא קוראים אותה ביום השבת.

וכמו"כ בספר התניא — שיש בו ג'ן פרקים, ונוסף לזה ישנה גם ההקדמה, שזהו ענין הנ"ד].

ועוד דבר פלא:

דובר כמ"פ²⁸⁸ אודות מספר ארבעים בשייכות לתורה — שהתורה ניתנה לארבעים יום, הן לוחות ראשונות והן לוחות שניות. וכן חתימת התורה — חומש — היתה בשנת הארבעים, ועז"נ²⁸⁹ "ולא נתן הוי' לכם לב לדעת וגו' עד היום הזה".

וגם תניא ותהלים התחלתם באות תי"ו, שמספרה עשרה פעמים ארבעים, כפי שנתבאר לעיל בארוכה²⁹¹.

מד. ובכל אופן, הכוונה בזה אינה בנוגע לרמזים שבדבר, אלא בנוגע לפועל — להזכיר עוד הפעם, ע"פ מארז"ל²⁹⁰ "אין מזרזין אלא למזורזין", בנוגע לתקנה של בעל ההילולא לשמור על שיעורי חת"ת, חומש, תהלים ותניא, בכל יום ויום.

וכאשר לא מספיקים ללמדם ביום — ישלימו זאת בלילה, כמו בקרבן, שמשלימים הקרבתו בלילה שלאח"ז²⁹¹.

אמנם, בנוגע לשיעור חומש, הרי כללות לימוד מקרא בלילה²⁹² יש בו כמה פלפולים ושקו"ט וכו'²⁹³, ועד"ז גם בנוגע לתהלים יש סברא שלא לומר תהלים בלילה²⁹⁵ אלא רק לאחרי חצות הלילה (כפי שאמר גם רבינו נשיאנו)²⁹⁶. ועפ"ז, יש להשתדל תמיד לסיים אמירת שיעורי חומש ותהלים במשך היום, ובנוגע לשיעור תניא — אם אי אפשר בשום אופן להספיק ביום, ישלימו זאת בלילה שלאח"ז²⁹⁴.

והעיקר, שישתדלו לשמור את שלשת השיעורים, שאז — כדברי בעל ההילולא — הרי זו סגולה לכמה ענינים.

*

(290) ח"א קד, ב ובהנסמן בצנז"ז שם. וראה גם לקו"ש חיי"ט ע' 298 הערה 3. וש"נ.
 (291) ראה לעיל ע' 74. וש"נ.
 (292) תבוא כט, ג.
 (293) ספרי נשא בתחלתו. במדב"ר פ"ז, ו.
 (294) ראה גם תו"מ חל"ח ריש ע' 191. וש"נ.
 (295) ראה גם לקמן ע' 250. וש"נ.
 (296) ראה גם תו"מ חמ"ח ע' 122. וש"נ.
 (297) ראה גם מכתב י"ח שבט שנה זו (אג"ק מילואים).
 וראה מכות כג, א.

מה. בנוגע לאגרת התשובה:

בהמשך להמבואר בפ"ד אודות "מ"ש בזוה"ק .. שאין תשובה מועלת לפוגם בריתו .. ופי' בר"ח שכוונת הזהר שאין מועלת תשובה תתאה כי אם תשובה עילאה" — מבאר רבינו הזקן בפ"ט: "ולפי שפגם הברית .. פוגם במוח, לכן תיקונו הוא דיתעסק באורייתא, דמחכמה²⁹⁵ נפקת", והרי "תשובה עילאה היא דיתעסק באורייתא כו"²⁹⁶.

ולכאורה, מזה שרבינו הזקן מוסיף "ולפי שפגם הברית בהוצאת ז"ל ואצ"ל בעריות או שאר איסורי ביאה כו", מוכח להדיא שענין זה ("שאינ תשובה מועלת", שפירושו, "שאינ מועלת תשובה תתאה כי אם תשובה עילאה") הוא לא רק בנוגע לח"נ, אלא גם בביאות אסורות.

ומה שמביא מדברי הזהר שזהו רק בהוצאת ז"ל — הרי ידוע ש"אין למדים מן הכללות ואפילו במקום שנאמר בו חוץ²⁹⁷ (כאמור לעיל²⁹⁸). ובפרט שנתפרש הטעם על זה ש"אין מועלת תשובה תתאה כי אם תשובה עילאה" (כמרומו גם בזהר), וטעם זה הוא בנוגע לביאות אסורות שנתפרשו בתורה ביתר שאת מאשר לגבי הוצאת ז"ל שלא נתפרש בתורה.

ואעפ"כ מאריך רבינו הזקן דוקא בענין דהוצאת ז"ל (למנות בפרטיות את מספר התעניות הקשורים ושייכים לחטא זה בפרט) — כיון שזהו מהענינים העיקרים שמעכבים את הגאולה (כמבואר בכ"מ²⁹⁹, ובפרט בספר יסוד יוסף³⁰⁰). וגם: ע"פ דברי הגמרא³⁰¹ "אטו כ"ע יעקב אבינו הואי" (בתמי'), מובן, שקשה להתגבר על ענין זה יותר מבשאר הענינים. ולהעיר, שהתעניות שמביא רבינו הזקן באגה"ת שלו הם בנוגע לענינים רגילים ביותר: "כמו על הכעס"³⁰², וכן "סתם יינם"³⁰⁵, שבזמנם, שהי' המסחר עם אינם-יהודים, הי' קשה ביותר להזהר מענין זה, כידוע מהשו"ת של הימים ההם³⁰³.

אלא שעפ"ז נשאלת שאלה: הרי יש עוד מצוות הקשורות עם המוח — כפי שמצינו בספר חרדים שמונה המצוות התלויות בראש, במחשבה

303 לר' יוסף ב"ר שלמה דרשן מפוזנא.

304 יבמות עו, א.

305 ספ"ב.

306 ראה — לדוגמא — שו"ת הרמ"א

סקכ"ד. הב"ח החדשות סכ"ט. מהר"ם לובלין

ס"ג. פרי תבואה ס"א. ועוד.

298 זהר ח"ב סב, א. פה, א. קכא, א.

ח"ג פא, א. קפב, א. רסא, א.

299 אגה"ת ספ"ח.

300 עירובין כז, רע"א. וש"נ.

301 שיחת ש"פ ויצא סי"ז (תו"מ חנ"ד

ריש ע' 306).

302 ראה תו"מ חל"ט ריש ע' 359. וש"נ.

וכו' וכו'. וע"פ האמור שהתיקון על הפגם במוח הוא ע"י לימוד התורה שענינה מוחין — הרי גם בנוגע לכל המצוות התלויות במוח (שהחסרון בהם פוגם במוח) היו צריכים לומר שאין מועלת תשובה תתאה כי אם תשובה עילאה — לימוד התורה.

מו. וכאן בא עוד ענין חדש — הדיוק בלשון רבינו הזקן בפ"ד (שאין תשובה מועלת ל)פוגם בריתו ומוציא ז"ל" (ב' לשונות), ולא כמו בפ"ט (וכן בחלק ראשון בתניא³⁰⁴) שמביא רק "הוצאת ז"ל".

וענין זה קשור עם שקו"ט באחרונים³⁰⁵ בנגלה דתורה, אם בביאות אסורות יש גם ענין של הוצאת ז"ל — שתלוי בכך אם יוצא י"ח פרי' ורבי' בביאה אסורה, שאז אין זה "הוצאת זרע לבטלה".

וכיון שישנו פס"ד מפורש ברמ"א בשו"ע אבן העזר בתחלתו³⁰⁶: "הי' הבן ממזר .. קיים המצוה", נמצא, שיש כאן איסור של ביאה אסורה, אבל אין כאן איסור של הוצאת זרע לבטלה, שהרי אין זה לבטלה, כיון שקיים מצות פו"ר.

וגם לדעת האחרונים שחולקים על הרמ"א, וס"ל שאם הי' הבן ממזר לא קיים המצוה³⁰⁷ — יש להביא רא"י מבן הנדה, שהוא ולד כשר, ומותר לבוא בקהל, ובודאי שעל ידו יוצא י"ח מצות פו"ר.

[ולהעיר מדברי הגמרא במסכת פסחים³⁰⁸: "אשתו (נדה) נמי קא עביד מצוה", ופירש רש"י, "מצות פרי' ורבי".] ומ"ש בתוס' דליכא מצוה" — יש לומר הפירוש בזה ע"פ דברי המנחת חינוך³⁰⁹ "דמצוה .. היינו (לידת) הבנים, והבעילה הוא רק הכשר מצוה" (ולכן לא שייך בזה הגדר ד"מצוה הבאה בעבירה", "כיון דעיקר קיום המצוה הם הבנים, ובעת הזאת ליכא עבירה כלל, דעבירה כבר נעשית בשעת הבעילה"), ורק בענין זה פליג תוס' על דעת רש"י שבעת הבעילה "קא עביד מצוה", אבל בנוגע לגוף הדבר שיוצא י"ח מצות פו"ר — לא פליגי כלל, וכפי שמתברר בשכל, שהרי הפס"ד הוא שהולד כשר ומותר לבוא בקהל וכו'.

ועפ"ז מתורצת השאלה מהו הצורך לפרש הענין דביאות אסורות בפ"ע, דלכאורה יש בכל ביאה אסורה גם הענין דהוצאת ז"ל — דכיון

(307) ספ"ז. ראה רמב"ם ברכ"י אה"ע שם אות יב,

(308) ראה שו"ת אשר חנן (להגר"ה שי' ובספרים שהובאו שם.

(311) עב, ב.

(312) מצוה א.

(309) ח"ח סקע"ז ובס' שנשמנו שם.

(309) ס"א ס"ו — בהגהה.

שגם ע"י ביאה אסורה יוצאים י"ח מצות פו"ר, הרי אין זה הוצאת זרע לבטלה.

וזהו שמפרט רבינו הזקן ב' ענינים: "פוגם בריתו ומוציא ז"ל" — כיון שיכול להיות פוגם בריתו גם ללא הוצאת זרע לבטלה.

ויתירה מזה, שיכול להיות פוגם בריתו ללא הוצאת זרע כלל — כפס"ד הרמב"ם³¹⁰ ש"בכל ביאות האסורות אחד המערה ואחד הגומר ואע"פ שלא הוציא שכבת זרע .. כיון שהכניס ראש העטרה נתחייבו כו". ובלשונו בפירוש המשניות³¹¹: "אין להוצאת שכבת זרע בענין חיוב העונשין סרך בשום פנים, אלא כיון שהכניס האבר יתחייב העונש כו". וכן לאידך גיסא — שיכול להיות "מוציא ז"ל" שאינו "פוגם בריתו":

מצינו דבר חידוש בפס"ד הבית שמואל³¹² ש"אם מתיירא שלא יכשל בא"א או בנדה ח"ו, טוב לו להוציא זרע לבטלה". ומובן, שכיון שעושה זאת ע"פ ציווי חכמים, אי אפשר לומר על זה "פוגם בריתו", שהרי נצטווה לעשות כן.

וע"ד שמצינו במסכת שבת בתחילתה³¹³ בנוגע להמדביק פת בתנור, אם "התירו לו (לעבור איסור קל ו)לרדותה קודם שיבוא לידי איסור סקילה", והקשו בתוס': "מאי בעיא היא זו אם התירו לרדותה, פשיטא שלא ישמע לנו אם נאסור לו" (כיון שירצה להציל עצמו מחיוב סקילה), ומשני, "דאם לא התירו, לא מיחייב סקילה, כיון שמניח לרדות ע"י מה שאנו אוסרין לו", והיינו, שכיון שעושה זאת ע"פ ציווי חכמים, נפטר מעונש. ועד"ז מובן גם בנדו"ד.

מז. ולהעיר, שגדולה מזו מצינו בענין זה — בסיום מסכת יומא: "תני תנא קמי' דרב נחמן, הרואה קרי ביום הכפורים עונותיו מחולין לו. והתניא עונותיו סדורין, מאי סדורין, סדורין לימחל".

[אך עדיין צריך ביאור: אם הכוונה היא "סדורין לימחל", למה נאמר בברייתא הלשון "סדורין", דמשתמע לתרי אפי'.

וממשיך בגמרא: "תנא דבי רבי ישמעאל, הרואה קרי ביום הכפורים ידאג כל השנה כולה, ואם עלתה לו שנה, מובטח לו שהוא בן

(315) שו"ע אה"ע רסכ"ג.

(316) ד, א.

(313) ה' איסור"ב פ"א ה"י.

(314) סנהדרין פ"ז מ"ד.

העולם הבא (שמעשים טובים יש בידו שהגינו עליו³¹⁴) אמר רב נחמן בר יצחק, תדע שכל העולם כולו רעב (מתשמיש³¹⁷) והוא שבע (ולא נתענה בזאת, ושלא מדעתו השביעוהו .. יש לדעת שצדיק גמור הוא³¹⁷), כי אתא רב דימי אמר מפי' חיי (זה שראה קרי ביוהכ"פ³¹⁷) סגי ומסגי" (בבנים ובני בנים, שכך הסימן יראה זרע יאריך ימים³¹⁷).

[ולהעיר, שאין זה רק ענין של אגדתא (אף שגם אגדתא שבתורה הו"ע של הלכה³¹⁵), שהרי זה דין שהובא בשו"ע (ורבינו הזקן הביאו בשו"ע שלו) בהלכות יום הכיפורים³¹⁶].

וכבר שקו"ט במפרשים איך שייך שבענין זה יהי' הסיום של פרק יום הכיפורים, ועד להסיום של כל מסכת יומא !?

והביאור בזה³¹⁷:

ענינו של יום הכיפורים — שזהו שמו של הפרק האחרון של מסכת יומא, ועד שמצינו באגרת ר' שרירא גאון³¹⁸ שכל המסכת נקראת בשם יום הכיפורים, וכמודגש בכך שבתחילתה מדובר אודות עבודת יוהכ"פ — הו"ע התשובה.

וסיום המסכת הוא — שיש מעמד ומצב שאין צורך כלל בענינו של יוהכ"פ, כיון שישנו ענין שמחליף את התשובה של יוהכ"פ — ש"יש לו זכיות הרבה (כלשון רבינו הזקן) שהגינו עליו", כדמוכח מזה ש"הוא שבע .. ולא מדעתו השביעוהו" (שלכן אין זה שייך בנוגע לאכילה ושתי', שזהו"ע שתלוי ברצון האדם, ואם יעשה זאת ברצון, יתחייב כרת), ולכן, "יש לדעת שצדיק גמור הוא", ויאריך ימים כו'.

ויש לומר, שזהו גם מה שמדייק רבינו הזקן בהתחלת אגה"ת: "תניא בסוף יומא", אע"פ שהענין ד"שלשה חלוקי כפרה" מובא כמה דפים לפני סוף יומא³¹⁹ — לרמז על הענין הנ"ל ש"בסוף יומא" (שאודותיו מדבר רבינו הזקן בהמשך אגה"ת), שיכול להיות גם מתוך שמחה (אם זה באופן "שלא מדעתו", כנ"ל), ועד שאומרים על זה הסימן "יראה זרע יאריך ימים".

---

317) פרש"י שם.	חמ"ח ע' 58.
318) ראה אנציק' תלמודית (כרך א) ערך אגדה בסופו (ע' קלב). וש"נ.	321) מהדורת לוין ע' 6 וע' 33. וראה גם תר"מ שם ע' 56. וש"נ.
319) או"ח סוסתרט"ו.	322) ראה גם לעיל ע' 43 הערה 129 ובשוה"ג הא'.
320) ראה גם לקו"ש ח"ז ע' 182. תר"מ	

מח. וע"פ האמור ש"פוגם בריתו" ו"מוציא ז"ל" הם ב' ענינים שונים שאינם תלויים זב"ז³²⁰ — יש לתרץ קושיא נוספת:

רבינו הזקן מביא באגרת התשובה³²¹ מספר הצומות שנימנו בספרי המוסר ובראשם ספר הרוקח וספר חסידים. וכאשר מעיינים בספר חסידים³²², רואים שיש איסורי ביאה שמספר התעניות עליהם הם פחות ממספר התעניות על הוצאת ז"ל. ואם נאמר שבביאה אסורה נכלל גם האיסור של הוצאת ז"ל, ה' צ"ל מספר התעניות על ביאה אסורה יותר מאשר על הוצאת ז"ל, כיון שיש בכלל מאתיים מנה?

אך ע"פ האמור לעיל שהם ב' ענינים שונים, ולא באופן שענין אחד נכלל בענין השני — אתי שפיר החילוק במספר התעניות.

מט. וכאן המקום לבאר דיוק נוסף (שהעירו אודותיו), בנוגע להמדובר בארוכה³²³ אודות דברי רבינו הזקן³²⁴ ש"מצות התשובה מן התורה היא עזיבת החטא בלבד", "כדאיתא בגמ' פ"ג דסנהדרין ובח"מ כו", ואינו מביא הראי' הרגילה שהובאה בכ"מ מדברי הגמרא בקידושין³²⁵ המקדש את האשה "על מנת שאני צדיק (גמור)³²⁶", אפילו רשע גמור, מקודשת, שמא הרהר תשובה בדעתו", והרי מסכת קידושין היא לפני מסכת סנהדרין (וכן שו"ע אה"ע, שבו הובא הדין דהמקדש כו' על מנת שאני צדיק כו', הוא לפני חו"מ), כמדובר לעיל בארוכה כל פרטי הדיוקים בזה.

ועל זה שאלו, שלכאורה אפשר לבאר זאת בפשטות:

ובהקדים — שיש ענינים שנקבעים ע"פ לשון בני אדם, וכמו "בנדרים הלך אחר לשון בני אדם"³²⁷.

וכן הוא בהסוגיא דקידושין הנ"ל — שבה מדובר אודות הגדר ד"רשע" כפי שהוא בלשון בני אדם, וכמו "על מנת שאני תלמיד (ועד"ז "על מנת שאני חכם"), אין אומרים כשמעון בן עזאי . . אלא כל ששואלין אותו בכ"מ דבר אחד בלימודו ואומרו, ואפילו במסכתא דכלה . . על מנת שאני גבור, אין אומרים כאבנר בן נר . . אלא כל שחביריו מתיראים ממנו מפני גבורתו. על מנת שאני עשיר, אין אומרים כרבי אלעזר בן חרסום

(323) לשלימות הענין — ראה גם שיחת

(תו"מ חנ"ד ע' 87 ואילך).

ש"פ בשלח ס"ט ואילך (לקמן ע' 251 ואילך).

(324) אגה"ת פ"א.

(324) ספ"א"ג.

(325) מט, ב.

(326) ראה לקמן סנ"א. וש"נ.

(325) סקס"ז-סקע"ו.

(330) ר"ה יב, ב. וש"נ.

(326) שיחת ש"פ האזינו סל"ה ואילך

.. אלא כל שבני עירו מכבדים אותו מפני עושרו", ומזה מובן גם בנוגע להאומר "על מנת שאני צדיק" — שלא נוגע כאן התואר "צדיק" ע"פ תורה, אלא כפי שהוא בלשון בני אדם — אם בני עירו קורין אותו בשם צדיק.

ולכן, כאשר רבינו הזקן מדבר אודות "מצות התשובה מן התורה", צריך להביא ראי' שע"י התשובה מתבטל הגדר של "רשע" ע"פ תורה — כמו בנוגע לעדות, ש"רשע" פסול לעדות, וכן בנוגע לקרבנות (שמביא לאח"ז³²⁸ ש"עולה מכפרת .. והיא דורון לאחר שעשה תשובה .. כאדם שסרח במלך ופייסו ע"י פרקליטין .. (ואח"כ) שולח דורון כו"), ש"זבח רשעים תועבה"³²⁹ — אינו יכול להביא ראי' ממסכת קידושין הנ"ל, כיון ששם לא נוגע מהו הגדר של "צדיק" ע"פ תורה, אלא כפי שהוא ע"פ לשון בני אדם (וכמו שבנוגע ל"עשיר", "אין אומרים כרבי אלעזר בן חרסום .. אלא כל שבני עירו מכבדים אותו מפני עושרו"); ולכן הוצרך להביא ראי' מ"גמ' פ"ג דסנהדרין ובח"מ ססי' ל"ד לענין עדות", ששם מדובר אודות הגדר של "רשע" ע"פ תורה.

ג. אבל באמת אי אפשר לתרץ כן, כי:

בפרק ראשון של ספר התניא כותב רבינו הזקן ש"בשעה שעושה עונות נקרא רשע גמור, ואם אח"כ עשה תשובה נקרא צדיק גמור". והרי שם מדובר אודות הגדרים של רשע וצדיק (לא בלשון בני אדם, כפי שנקרא ע"י בני עירו, אלא) ע"פ תורה.

וגם אם נדחוק לומר שאין כוונת רבינו הזקן לגמרא בקידושין הנ"ל, אלא יש לו ראי' ממקום אחר ש"אם .. עשה תשובה נקרא צדיק גמור" ע"פ תורה — הי' לו להביא ראי' זו גם באגה"ת.

[ואין לומר שמ"ש רבינו הזקן בפ"א ש"אם .. עשה תשובה נקרא צדיק גמור", כוונתו לתשובה עילאה, ואילו באגה"ת מדבר אודות "עזיבת החטא בלבד" — דא"כ, נשאלת השאלה איך נקרא במשך הזמן שלאחרי עזיבת החטא אבל עדיין לא הגיע לדרגת תשובה עילאה?! ומלשון רבינו הזקן משמע שאין דרגא אמצעית: כל זמן שלא עשה תשובה — נקרא רשע, ואם עשה תשובה נעשה מיד צדיק גמור, ואין מצב שבינתיים, ועכצ"ל שהכוונה היא לתשובה הכי קטנה — עזיבת החטא בלבד].

אך האמת היא שאכן כוונת רבינו הזקן במ"ש "אם .. עשה תשובה

(332) משלי כא, כז. וראה שבועות יב, סע"ב. וש"נ.

(331) פ"ב.

נקרא צדיק גמור" לגמרא בקידושין הנ"ל, כי גם שם מדובר אודות התואר צדיק ע"פ תורה (לא רק בלשון בני אדם) — כמוכן מדיוק לשון רבינו הזקן "צדיק גמור":

לפי הגירסא בגמרא קידושין שלפנינו: "על מנת שאני צדיק", אפשר אמנם לפרש שהכוונה היא שבני עירו קורין אותו צדיק;

אבל רבינו הזקן מדייק להביא בתניא (וכן בלקו"ת³³⁰) את הגירסא (שהובאה באור זרוע³³¹) "צדיק גמור", ומזה מוכן, שאין הכוונה רק לתואר שקורין אותו בני עירו (שעל זה מתאים התואר "צדיק" סתם, ולא "צדיק גמור"), אלא שכן הוא לאמיתתו, ע"פ תורה³³².

ולכן, נשאר השאלה למה מביא רבינו הזקן ראי' מסנהדרין וחור"מ, ולא מקידושין ואה"ע, כמשנת"ל בארוכה.

נא. ובכל ענינים אלו נוגע ההוראה בפועל — כמדובר כמ"פ³³³ בנוגע לקביעות עתים בלימוד אגרת התשובה,

ועד"ז בנוגע לכללות ענין התשובה — שכיון שהקב"ה מתחרט על בריאת היצה"ר, "דכתיב³³⁴ ואשר הרעתי"³³⁵, הנה "הקב"ה עוזרו"³³⁸ לשוב בתשובה, ועד שישנה הבטחה ש"לא ידח ממנו נדח", ובודאי יעשה תשובה, בגלגול זה או בגלגול אחר³³⁶, ובפרט בימינו אלו, שכיון שנשאר רגע קצר ("א קורצע וויילע") עד ביאת המשיח, אי אפשר לדחות זאת לגלגולים אחרים, וברור הדבר שיעשו תשובה בגלגול זה.

וכל זה מתוך שמחה וטוב לבב דוקא — כהסיום²⁴⁹ (ש"הכל הולך אחר החיתום"³³⁷) בנוגע לתשובה: "תשמיעני ששון ושמחה"²⁵⁰, ואדרבה: שמחה גדולה יותר, עוד יותר מהשמחה שבשעת קיום כל המצוות,

והלימוד צריך להיות באופן ד"הפך בה והפך בה"³³⁸,

ועד שבאים לסיום של אגה"ת: "ומשכיל על דבר ימצא טוב",

שכוונתם לצדיק לאמיתתו, ע"פ תורה

(333) דברים א, ב.

(משיחת ש"פ משפטים שנה זו).

(334) סק"ב.

(336) ראה לעיל ע' 42. וש"נ.

(335) כלומר: אין הכוונה שהלשון "על

(337) מיכה ד, ו.

מנת שאני צדיק גמור" שבגמרא הוא לשון

(338) סוכה נב, ב.

תורה (דכיון שבכל הסוגיא מדובר אודות

(339) ראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד סה"ג.

לשון בני אדם, הרי אין מקום לומר שפרט

וש"נ.

אחד בהסוגיא הוא לשון תורה), אלא הדיוק

(340) ברכות יב, א.

הוא בלשון בני אדם גופא, שהטעם שאומרים

(341) אבות פ"ה מכ"א.

"צדיק גמור" ולא "צדיק" סתם, הוא, לפי

וכדברי הגמרא במסכת קידושין³³⁹: "טוב לשמים וטוב לבריות", שזהו טוב שעושה פירות,

וזוהי הכנה קרובה לשלימות גילוי הטוב בעולם למטה מעשרה טפחים — בגאולה האמיתית והשלימה, כאשר ישראל עושין תשובה "ומיד הן נגאלין"³⁴⁰, ע"י משיח צדקנו.

* * *

נב. יש עוד ענין הרגיל בנוגע ליו"ד שבט — עריכת מגבית ל"קרבן תורה", עבור אלו שלומדים תורה ללא סיבות צדדיות, כי אם לשם לימוד התורה³⁴¹.

וכרגיל — לא עושים זאת באופן של פרסום, שמות הנותנים וכו' וכו', אלא כל אחד נותן כיד ה' הטובה עליו, וכל המרבה הרי זה משובח. וכל הרוצה — רושם גם שמו בצירוף שם האם כדי להזכירו על הציון של בעל ההילולא.

ויה"ר שיתנו בלב שמח ובאופן דמוסיף והולך, וענין זה יפעל ירידת ההשפעה מלמעלה, "מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה"³⁴², הן בגשמיות והן ברוחניות.

וע"פ המבואר באגה"ק³⁴³ בענין "רחבה מצותך מאד"³⁴⁴, שמצות הצדקה "היא מצות ה' ממש מה שהקב"ה בכבודו ובעצמו עושה תמיד", שהרי כל עניניו של הקב"ה הם בתורת צדקה וחסד, כדרשת רז"ל³⁴⁵ על הפסוק³⁴⁶ "מי הקדימני ואשלם" — תהי' ההשפעה ללא מדידות והגבלות, באופן של פריצת כל הגדרים,

ובאופן ד"רויחא" — הן בבני הן בחיי והן במזוני, למטה מעשרה טפחים, בטוב הנראה והנגלה.

(ואח"כ אמר:) מסתמא יחלקן את הפתקאות והמעטפות וכו' וכו', וכל המרבה הרי זה משובח.

* * *

(345) נוסח ברכה הג' דברכת המזון.

(346) ס"ז.

(347) תהלים קיט, צו.

(348) תנחומא אמור ז. ויק"ר פכ"ז, ב.

(349) איוב מא, ג.

(342) מ, א.

(343) רמב"ם הל' תשובה פ"ד ה"ה. וראה

אגה"ת פ"א שם.

(344) ראה גם שיחת מוצש"ק פ' בשלח,

"יא שבט דאשתקד סמ"ו (ת"מ חנ"ב ע' 70). וש"נ.

נג. בהמשך להמדובר לעיל (סמ"ב-ד) אודות לימוד שיעור חומש עם פירוש רש"י — הנה השיעור הקשור עם יום זה, יו"ד שבט, הוא השיעור דרביעי בפ' בשלח, שבו ישנו ענין השירה — "אז ישיר משה .. את השירה הזאת"³⁴⁷.

ונקודת הענין בקיצור:

איתא במדרש³⁴⁸ (והובא בתוס' במסכת פסחים³⁴⁹, בענין "ונאמר לפניו שיר חדש"³⁵⁰): "כל השירות לשון נקבה", כמ"ש כאן "שירה" לשון נקבה, "כלומר שהנקבה יש לה צער לידה, אף כל הנסים יש אחריהם צער", כמו הגאולה ממצרים, שיש אחרי' גלות, "חוץ משירה דלעתיד דלשון זכר .. שאין אחרי' צער", גאולה שאין אחרי' גלות.

וביחד עם זה מצינו שכל הגאולות התחילו עם "ימי צאתך מארץ מצרים" (כשם ש"כל הגליות נקראו על שם מצרים"¹⁸⁵), כולל גם הגאולה העתידה, עלי' נאמר⁷³ "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות". וכפי שמדייק בעל ההילולא³⁵¹ — מיוסד על מאמר הזהר³⁵² על הפסוק "כימי צאתך", "כיום מבעי לי, דהא בחד זמנא נפקו", וכמ"ש³⁵³ "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים" — ש"מזמן יציאת מצרים עד גאולה העתידה לבוא בב"א הם ימי צאתך מארץ מצרים".

אלא שיש אופנים וזמנים שרואים במוחש שהולכים ומתקרבים לגאולה, ויש אופנים וזמנים שלא רואים זאת במוחש, אבל כן הוא הענין במציאות, שמיום ליום הולכים ומתקרבים אל יום הגאולה האמיתית והשלימה, ולכן נאמר "כימי צאתך מארץ מצרים", כי, כל יום נוסף שעובר מאותו חמשה עשר בניסן, הולכים ומתקרבים ל"אראנו נפלאות".

ומה שנוותר עוד לסיים ("דערטאָן") — הרי זה ענין התשובה,

— כמובן מדברי הגמרא במסכת סנהדרין³⁵⁴, הן לדעת ר' אליעזר והן לדעת ר' יהושע, שיש צורך בענין התשובה, אלא שישנם שני אופנים: או ש"ישראל עושים תשובה" מעצמם, או ש"הקב"ה מעמיד להם מלך כו" וזו "עושי תשובה" —

ובדורנו זה הי' כבר גם אופן הנ"ל, וממילא נשאר רק ה"מכה בפטיש" — לסיים את גמר התשובה, לאחרי כל הענינים שקדמו לזה,

(350) טו, א. (354) רד"ה כימי צאתך תרצ"א (תש"ח)

— (351) מכילתא עה"פ. (354) סה"מ תרצ"א ע' רעא (תש"ח ע' 159).

(352) קטז, ב — ד"ה ה"ג ונאמר. (355) ח"ג קעו, א.

(353) פ' ראה טז, ג. (356)

(357) צז, ב.

(355) פסחים שם.

ובשביל זה מספיק הרהור תשובה בלבד — אם הוא רק כדבעי, — ואיך יתכן שלא יהי' כדבעי, בה בשעה שמדובר אודות יהודי שהוא בן אברהם יצחק ויעקב, וכאמור לעיל (ס"ה) שרק "יצרו הוא שתקפו", אבל הוא בעצמו בפנימיותו רוצה לקיים רצון הבורא, ואי אפשר שיהי' באופן אחר —

וכאשר "ישראל עושין תשובה", ותשובה בשמחה (כמבואר באגה"ת²⁴⁹) — אזי "מיד הן נגאלין"³⁴³, בגאולה האמיתית והשלימה.

ואז יקויים גם היעוד³⁵⁵ "יחיו מתיך", "הקיצו ורננו שוכני עפר", והוא — בעל ההילולא — בתוכם, בביתא משיח צדקנו, בקרוב ממש.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן ניגון הכנה (ולאח"ז ניגון אדמו"ר הזקן)].

* * *

נד. בהמשך להמדובר בנוגע לעניני יו"ד שבת — הנה ידוע³⁵⁶ עד כמה השתדל רבינו בעל ההילולא בנוגע לנשי ובנות חב"ד בפרט ונשי ובנות ישראל בכלל, וכמבואר גם בשיחה הידועה אודות ההפטורה של פרשת בשלח — שירת דבורה — "ותשר דבורה"³⁵⁷, כידוע אריכות הסיפור בזה, כפי שכבר נדפסו הדברים³⁵⁸.

וכפי שרואים גם שכמה דרושים הקשורים עם פרשת בשלח מתחילים בפסוק מהפטורת "ותשר דבורה", ובפרט הפסוק³⁵⁹ "צדקת פרזונו", שעל זה דרשו רז"ל³⁶⁰ "אל תקרי פרזונו אלא פזונו", "צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שפיזון לבין האומות", ככל פרטי הדברים בדיוק לשון הכתוב שנתבארו לעיל³⁶¹, וכפי שכבר נדפסו הדברים החל מהדרוש של רבינו הזקן, הדרוש של אדמו"ר האמצעי, והדרוש של הצמח צדק באור התורה, ועד לדרושי חתונה של בעל ההילולא ד"ה צדקת פרזונו³⁶².

(362) שם, יא.

(363) פסחים פז, ב.

(364) בד"ה א"ר אושעיא מ"ד צדקת פרזונו בישראל דיי"ט כסלו שנה זו (לעיל ע' 4 ואילך).

(365) ראה רד"ה א"ר אושעיא מ"ד צדקת פרזונו בישראל דיי"ט כסלו תרפ"ט (סה"מ תרפ"ט ע' 113). וש"נ. — וראה גם לעיל ע' 52 ואילך.

(358) ישעי' כו, יט.

(359) ראה גם שיחת מוצש"ק פ' בשלח, סנ"ב (תו"מ שם ס"ע 73 ואילך). וש"נ.

(360) ס' שופטים ה, א.

(361) שיחת אחש"פ תרח"ץ — י"ל בליקוט לח (נדפס בלקו"ד ח"ד תרצה, א ואילך, ולאח"ז בסה"ש תרח"ץ ע' 277 ואילך). וראה גם שיחת מוצש"ק פ' בשלח, י"א שבת תשח"י סל"ב ואילך (תו"מ חכ"ב ע' 54 ואילך). וש"נ.

ובפרט בדרוש של אדמו"ר האמצעי³⁶³, שמבאר השייכות לענין "עד שקמתי אם בישראל"³⁶⁴ שאמרה דבורה על עצמה, ואז נעשה תיקון הענין ד"חדלו פרזון בישראל"³⁶⁷ (ככל פרטי הענינים שנימנו בכתוב) — שתמורת זה נעשה הענין ד"צדקת פרזונו", ועד לענין ד"פרזות תשב ירושלים"³⁶⁵, כמבואר במאמרים, וכפי שנדבר בהתוועדות הקודמת³⁶⁴.

ומכל זה רואים גם עד כמה יכולות נשי ובנות ישראל לפעול.

ועד להמבואר במדרש³⁶⁶ בנוגע למ"ש³⁶⁷ "ותען להם מרים" (בהמשך למ"ש³⁶⁸ "ותצאן כל הנשים אחריי"), "להם" דייקא — שלאחרי ש"אז ישיר משה ובני ישראל גו'", ביקשו גם המלאכים לומר שירה, ואז "ותען להם מרים" — למלאכים, שגם שירת מרים ונשי ישראל שאחרי' היתה קודמת לשירת המלאכים (כמדובר פעם בארוכה³⁶⁹).

נה. והענין בזה:

התחלת כל הענינים היא ע"י משה — "אז ישיר משה", וכן "בני ישראל", האנשים, ולאח"ז באה שירת מרים וכל הנשים אחרי', שכן, "איזוהי אשה כשרה שעושה רצון בעלה"³⁷⁰;

אבל מיד לאחרי כן, הרי היא — האשה — זו שפועלת את הענין שהי' בזכותה של מרים — ענין המים³⁷¹, שענינם הוא [לא ענין המזון, שלכן, "בכל מערבין כו' חוץ מן המים ומן המלח"³⁷², כיון שאינם ענין המזון, אלא] להוליך את המזון בכל אברי הגוף³⁷³, והרי זהו עיקר תפקידן של נשים ובנות — להוליך את ענין הלימוד שנפעל ע"י הבעל והאב, שיבוא לתכליתו — להביא לידי מעשה³⁷⁴, שיומשך בכל פרטי הנהגת הבית, ובפרט בנוגע לחינוך הבנים והבנות, שיהי' בכל הפרטים ובכל הדייקים ע"פ התורה והמצוה, וענין זה נפעל בזכותה של מרים, עי"ז שיש לה את ה"מים חיים" שמוליכים את כל הענינים בכל פרטי ה"עולם

(372) שיחת מוצש"ק פ' בשלח הנ"ל
 סל"ח (תו"מ שם ע' 59). וש"נ.

(373) תדבאר פ"ט.

(374) תענית ט, א. פרש"י חוקת כ, ב.

(375) עירובין רפ"ג ובפיהמ"ש להרמב"ם
 שם.

(376) ראה גם תו"מ חל"א ע' 136. חמ"ז
 ע' 133.

(377) ראה קידושין מ, ב. וש"נ.

(366) תו"ח פרשתנו (בשלח) רלט, סע"ד
 ואילך. רמה, סע"א ואילך.

(367) שם, ז.

(368) זכרי' ב, ח.

(369) תנחומא (באבער) פרשתנו יג. וראה

תו"ש עה"פ (אות רמ.) וש"נ.

(370) פרשתנו טו, כא.

(371) שם, כ.

קטן זה האדם³⁷⁵, ובכל הבית שבו ממלאת את תפקידה כ"עקרת הבית"³⁷⁶, ועי"ז — בכל בית ובית מישראל.

ומכל הבתים ביחד נעשה "בית גדול"³⁷⁷ — ככל הפרטים שנאמרו בזה בגמרא במסכת מגילה³⁷⁸: "מקום שמגדלין בו תורה" או "מקום שמגדלין בו תפלה", ועד ל"בית המלך"³⁸⁰, דקאי על "עבדי דוד מלך עליהם"³⁷⁹.

וענין זה התחיל כבר כשהודיעו אודות גלות מצרים — שהקדימו רפואה למכה³⁸⁰, כמ"ש³⁸¹ "ויעש להם בתים", דקאי על יוכבד ומרים, "אשה ובתה", כדאיתא במדרשי חז"ל³⁸² שהן שפרה ופועה שעליהן נאמר³⁸³ "ותחיינן את הילדים", הן כפשוטו, ועאכו"כ בפנימיות הדברים, שהילדים לא יגדלו כפי רצון פרעה, אלא בהתאם לפעולתן של "מילדות העבריות"³⁸⁴, ועי"ז זכו לקיום יעודו והבטחתו של הקב"ה: "ויעש להם בתים" — "בתי כהונה .. ומלכות" (כפירוש רש"י), "בתי כהונה" — באופן ש"יראה כהן בציון"³⁸⁵, כשיבנה ביהמ"ק ע"י "בתי מלכות" — משיח צדקנו, כהפס"ד ברמב"ם³⁸⁶ שהוא יקבץ נדחי ישראל, ויבנה מקדש במקומו.

ו"גדולה הבטחה שהבטיחן הקב"ה לנשים יותר מן האנשים" (כדברי הגמרא במסכת ברכות³⁸⁷) — עי"ז שישנו אצלן הענין ד"ותחיינן את הילדים", והענין של יסוד הבית של כל אחת ואחת על יסודי התורה והמצוה, שע"ז נעשה שם "ושכנתי בתוכם"²⁰, ההשראה של "יסוד היסודות ועמוד החכמות", שהוא ה"מצוי ראשון", ו"כל הנמצאים .. לא נמצאו אלא מאמיתת המצאו"³⁸⁸, וכפי שמסיים³⁸⁹: "ה' אלקים אמת"³⁹⁰. ובאופן שממשיכים זאת בעוה"ז הגשמי, למטה מעשרה טפחים, ומתוך שמחה וטוב לבב.

* * *

(378) שם, יד-יח.	(378) תנחומא פקודי ג. ועוד.
(387) שם, טו.	(379) ראה ב"ר פע"א, ב. זח"א קנר, א.
(388) ראה לעיל ריש ע' 52. וש"נ.	(388) אה"ת נ"ך ח"ב ע' תתעא. ע' תתנח ואילך.
(389) ה' מלכים ספ"א.	(380) מלכים-ב כה, ט.
(390) יז, א.	(381) כז, רע"א.
(391) רמב"ם ה' יסוה"ת בתחלתן.	(382) יחזקאל לז, כד.
(392) שם ה"ד.	(383) ראה מגילה יג, ב.
(393) ירמ"י יו"ד, יו"ד.	(384) שמות א, כא ובפרש"י.
	(385) סוטה יא, ב. שמו"ר פ"א, יג.

נו. דובר כמ"פ, שכאשר מתחילים ענין מסויים וממשיכים אותו למטה מעשרה טפחים בפועל, הרי זה כבר נמשך לאח"ז באופן שבודאי יתקיים הענין כולו.

וזהו גם הביאור בדרשות הר"ן ובכ"מ³⁹¹, שלכן מצינו בכמה נבואות ציווי הקב"ה לקשר את הנבואה עם פעולה גשמית, כדי להבטיח שיומשך הדבר גם בגשמיות.

ועד"ז מצינו בדיני התורה ב"דרך התגרין" שישנו ענין של נתינת ערבון, שע"ז מתקשר המוכר עם הקונה שיצטרכו לגמור את הקנין, אע"פ שה"ערבון" אינו אלא התחלת התשלומין³⁹².

וכן הוא בנוגע לכיבוש ארץ ישראל ע"י תורת החסידות וע"י החסידות — שבעל ההילולא התחיל לפעול זאת באמצעות אנשי כפר חב"ד ע"י יסוד כפר חב"ד וכל הענינים אשר בתוכו, שהולך ומוסיף ואור. ויה"ר שמתוך הצלחה רבה ובזריזות הכי גדולה, "עד מהרה ירוץ דברו"³⁹³ — יתפשטו כל עניני הכפר בכל הארץ כולה ברוחניות,

וכן יתפשט הכפר בגשמיות כפשוטו, למטה מעשרה טפחים, מתוך שמחה וטוב לבב — לקלוט את אחינו הנתונים בצרה ושבי³⁹⁴, שמוציאים אותם בחסד וברחמים, "בנערינו ובזקנינו גו' בבנינו ובבנותינו"⁷⁴, בשמחה ובטוב לבב,

ויהי' זה באופן שכאשר יתוסף עוד מתיישב, אזי יתוסף בדרך ממילא במקום הקליטה בכפר חב"ד (כדברי הגמרא במסכת כתובות³⁹⁵ בנוגע לארץ ישראל שנקראת "ארץ הצבי"³⁹⁶), ועד שיקימו כפר שני ושלישי וכו'³⁹⁷,

ועד שיהי' "ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה"³⁹⁸, "נחלה בלי מצרים"³⁹⁹, "נחלת יעקב"⁴⁰⁰, שזהו ענינו של ביהמ"ק השלישי בגאולה שאין אחרי' גלות, וגם הוא יהי' בנין נצחי, לעד ולעולמי עולמים, ויבנה מתוך מנוחה ושלוה, ע"י משיח בן דוד, כמ"ש הרמב"ם³⁸⁹ שהוא "יבנה מקדש במקומו",

(399) דינאל יא, טז-מא.

(400) ראה גם מכתב מוצש"ק מבה"ח כסלו שנה זו (אג"ק חכ"ו ע' כג). שיחת יו"ד שבת תשכ"ו סני"א (תו"מ חמ"ו ע' 67). וש"נ.

(401) ויצא כח, יד.

(402) שבת קיח, סע"א.

(403) ישעי' נח, יד.

(394) ראה דרשות הר"ן דרוש ב. רמב"ן לך לך יב, ו. לבוש על הרקאנטי לך לך ש"ס.

(395) ראה ב"מ מח, ב.

(396) תהלים קמז, טו. וראה לקו"ת ס"פ

קרח. ובכ"מ.

(397) ראה גם תו"מ חנ"ג ע' 249. וש"נ.

(398) קיב, א. וש"נ.

ואז "תרבה הדעה והחכמה והאמת" (כלשון הרמב"ם⁴⁰¹), ועד ש"מלאה הארץ דעה את הוי' כמים לים מכסים"¹⁸⁹ — לאחרי ההכנה והכלי לזה, ע"י הפצת "דעה את הוי'", "דע את אלקי אביך ועבדהו בלב שלם"⁴⁰², ע"י תורת החסידות באופן של הבנה והשגה.

ועאכו"כ שעוד משך זמן לפני"ז יקויים היעוד "לא ירעו ולא ישחיתו"¹¹⁸, כי "נפל פחד היהודים עליהם"¹⁷², "וישבתם לבטח", "ונתתי שלום בארץ.. ואין מחריד", ועד "והייתי לכם לאלקים ואתם תהיו לי לעם"⁴⁰³, "ואולך אתכם קוממיות"¹⁶¹, בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן ניגון אדמו"ר הזקן בן ד' הבבות (בבא הרביעית — פעם אחת), והניגון "ניע זשוריצי כלאָפּצי".

טרם צאתו התחיל כ"ק אדמו"ר שליט"א לנגן הניגון "ופרצת".

(404) הלי' תשובה ספ"ט. קו"א קנו, ב. ובכ"מ.
 (405) דברי הימים א כח, ט. וראה תניא (406) בחוקתי כו, ה"ב.